

দশম ভাগ — অনুসূচিত আৰু জনজাতি ক্ষেত্ৰসমূহ — অনুচ্ছেদ ২৪৪ক

- (ঘ) এই সংবিধানৰ যিকোনো অনুচ্ছেদত কোনো ৰাজ্যৰ প্রতি থকা নির্দেশে
স্বায়ত্ত শাসিত ৰাজ্যখনৰ প্রতি থকা নির্দেশ অন্তর্ভুক্ত কৰা বুলি অৰ্থ
কৰিবলৈ উপবন্ধ কৰিব পাৰে ; আৰু
- (ঙ) এনেকুৰা অনুপূৰ্বক, প্ৰাসংগিক আৰু আনুষংগিক উপবন্ধ কৰিব পাৰে
যিবিলাকনেকি আবশ্যকীয় বুলি গণ্য কৰা হয়।
- (ট) উপৰোক্ত এনে যিকোনো বিধিৰ সংশোধন যি পৰ্যন্ত এনে সংশোধন
খণ্ড(২)ৰ উপথণ্ড (ক) বা উপথণ্ড (খ) ত বিনিৰ্দিষ্ট কোনো বিষয় সম্পর্কীয় হয়,
সেই পৰ্যন্ত প্ৰভাৱী নহ'ব-যদিহে সংশোধনটো সংসদৰ প্ৰত্যেক সদনত উপস্থিত থকা
আৰু ভেটদান কৰা সদস্য সকলৰ অনুচ্ছেদ দুই-তৃতীয়াংশৰ দ্বাৰা পাৰিত নহয়।
- (৪) এই অনুচ্ছেদত নিৰ্দেশিত এনে কোনো বিধিক অনুচ্ছেদ ৩৬৮ৰ প্ৰয়োজনৰ বাবে
এই সংবিধানৰ কোনো সংশোধন বুলি গণ্য কৰা নহ'ব — লাগিলে তাত এনে
কোনো উপবন্ধৰ অভাৱিষ্টই হওক যিনেকি এই সংবিধান সংশোধন কৰে বা
যাবনেকি এই সংবিধান সংশোধন কৰাৰ প্ৰভাৱ থাকে ।]

সংঘ আরু রাজ্যসমূহৰ সম্বন্ধ
প্রথম অধ্যায় - বিধায়িনী সম্বন্ধ

বিধায়িনী ক্ষমতাৰ বিতৰণ

সংসদ তথা
ৰাজ্যৰ বিধান
মণ্ডলসমূহৰ দ্বাৰা
প্ৰণীত বিধিৰ
বিস্তৃতি।

সংসদৰ দ্বাৰা
আৰু ৰাজ্যৰ
বিধান
মণ্ডলসমূহৰ দ্বাৰা
প্ৰণীত বিধিৰ
বিষয়বস্তু।

কিছুমান অতিৰিক্ত
ন্যায়ালয় স্থাপনৰ
কাৰণে উপৰক্ষ
কৰিবলৈ সংসদৰ
ক্ষমতা।
বিধি প্ৰণয়নৰ
অৱশিষ্ট
ক্ষমতাসমূহ।

২৪৫।(১) এই সংবিধানৰ উপৰক্ষ সমূহৰ সাপেক্ষে, সংসদে ভাৰতৰ সম্পূৰ্ণ ৰাজ্যক্ষেত্ৰ বা তাৰ যিকোনো ভাগৰ কাৰণে বিধি প্ৰণয়ন কৰিব পাৰে আৰু কোনো ৰাজ্যৰ বিধান মণ্ডলে সেই সম্পূৰ্ণ ৰাজ্য বা তাৰ যিকোনো ভাগৰ কাৰণে বিধি প্ৰণয়ন কৰিব পাৰে।

(২) সংসদৰ দ্বাৰা কৃত কোনো বিধি এই ভিত্তিত অবিধিমান্য বুলি গণ্য কৰা নহ'ব যে ইয়াৰ প্ৰাৰ্থন ৰাজ্য-ক্ষেত্ৰাতীত হ'ব।

২৪৬।(১) খণ্ড (২) আৰু (৩) ত যিকোনো কথা থকা সত্ত্বেও সপ্তম অনুসূচীৰ সূচী ১ ত প্ৰণগ্নিত (এই সংবিধানত 'সংঘ-সূচী' বুলি নিৰ্দেশিত) বিষয় সমূহৰ যিকোনোটোৰ সম্বন্ধত সংসদৰ বিধি প্ৰণয়ন কৰাৰ অনন্য ক্ষমতা আছে।

(২) খণ্ড (৩)ত যিকোনো কথা থকা সত্ত্বেও সংসদৰ, আৰু খণ্ড (১)ৰ সাপেক্ষে *[****] কোনো ৰাজ্যৰ বিধান মণ্ডলৰো, সপ্তম অনুসূচীৰ সূচী ৩ত প্ৰণগ্নিত (এই সংবিধানত 'সমৰক্তি-সূচী' বুলি নিৰ্দেশিত) বিষয় সমূহৰ যিকোনোটোৰ সম্বন্ধত বিধি প্ৰণয়ন কৰাৰ ক্ষমতা আছে।

(৩) খণ্ড (১) আৰু (২)ৰ সাপেক্ষে *[****] কোনো ৰাজ্যৰ বিধান মণ্ডলৰ সেই ৰাজ্য বা তাৰ যিকোনো ভাগৰ কাৰণে সপ্তম অনুসূচীৰ সূচী ২ত প্ৰণগ্নিত (এই সংবিধানত 'ৰাজ্য-সূচী' বুলি নিৰ্দেশিত) বিষয় সমূহৰ যিকোনোটোৰ সম্বন্ধত বিধি প্ৰণয়ন কৰাৰ অনন্য ক্ষমতা আছে।

(৪) তেনে বিষয় ৰাজ্য-সূচীত প্ৰণগ্নিত বিষয় হোৱা সত্ত্বেও সংসদৰ *[কোনো ৰাজ্য] অন্তৰ্ভুক্ত নোহোৱা ভাৰতৰ ৰাজ্যক্ষেত্ৰ যিকোনো ভাগ বিশেষ কাৰণে তেনে যিকোনো বিষয়ৰ সম্বন্ধত বিধি প্ৰণয়ন কৰাৰ ক্ষমতা আছে।

২৪৭।এই অধ্যায়ত যিকোনো কথা থকা সত্ত্বেও, সংঘ-সূচীত প্ৰণগ্নিত কোনো বিষয়ৰ সম্বন্ধত সংসদৰ দ্বাৰা প্ৰণীত বিধিৰ বা বিদ্যমান কোনো বিধিৰ অপেক্ষাকৃত সু প্ৰশাসনৰ কাৰণে সংসদে বিধিৰ দ্বাৰা কোনো অতিৰিক্ত ন্যায়ালয় স্থাপনৰ বাবে উপৰক্ষ কৰিব পাৰে।

২৪৮।(১) সংসদৰ সমৰক্তি-সূচী বা ৰাজ্য-সূচীত প্ৰণগ্নিত নোহোৱা যিকোনো বিষয়ৰ সম্বন্ধত কোনো বিধি প্ৰণয়ন কৰাৰ অনন্য ক্ষমতা আছে।

(২) সেই দুয়োখন সূচীৰ কোনো খনতে উল্লেখ নথকা কোনো কৰাৰোপণ কৰিবলৈ কোনো বিধি প্ৰণয়ন কৰাৰ ক্ষমতাও তেনে ক্ষমতাৰ অন্তৰ্গত হ'ব।

১। সংবিধান (সপ্তম সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৫৬ৰ ২৯ ধাৰা আৰু অনুসূচীৰ দ্বাৰা 'প্ৰথম অনুসূচীৰ ক বা খ ভাগত নিৰ্বাপিত' এই শব্দ আৰু আখৰ সমূহ লোগ কৰা হৈছে।

২। সংবিধান (সপ্তম সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৫৬ৰ ২৯ ধাৰা আৰু অনুসূচীৰ দ্বাৰা 'প্ৰথম অনুসূচীৰ ক বা খ ভাগত নিৰ্বাপিত' এই শব্দ আৰু অক্ষৰ সমূহৰ পৰিৱৰ্ত্তে প্ৰতিষ্ঠাপিত কৰা হৈছে।

একাদশ ভাগ — সংঘ আৰু ৰাজ্যসমূহৰ সমন্বয় — অনুচ্ছেদ ২৪৯-২৫২

২৪৯। (১) এই অধ্যায়ৰ পূৰ্বগামী উপবন্ধ সমৃহত যিকোনো কথা থকা সম্মেও যদি ৰাজ্য সভাত উপস্থিত থকা আৰু ভেট্টাদান কৰা সদস্য সকলৰ অনুজ্ঞ দষ্ট-ত্রৈয়াঁশৰ দ্বাৰা সমৰ্থিত সংকল্পৰ দ্বাৰা ঘোষণা কৰে যে ৰাষ্ট্ৰীয় স্বার্থৰ বাবে ৰাজ্য-সূচীত প্ৰগণিত আৰু সংকল্পত বিনিৰ্দিষ্ট কোনো বিষয় সম্পর্কে সংসদে বিধি প্ৰণয়ন কৰা আৰশ্যক আৰু সমীচীন, সংকল্পত তেনেহলে সেই সংকল্প বলবত্ হৈ থকা সময়ত সেই বিষয় সম্পর্কে ভাৰতৰ সম্পূৰ্ণ তাৰিখৰ বাবে বা তাৰ কোনো অংশৰ বাবে সংসদে বিধি প্ৰণয়ন কৰাটো বিধি সংগত রাজ্যক্ষেত্ৰৰ বাবে বা তাৰ কোনো অংশৰ বাবে সংসদে বিধি প্ৰণয়ন কৰাটো বিধি সংগত হব।

(২) খণ্ড (১) ৰ অধীনত পাৰিত হোৱা সংকল্প তাত বিনিৰ্দিষ্ট কৰা অনুযায়ী অনধিক এবছৰ কালৰ কাৰণে বলবত্ থাকিব :

পৰন্ত, যদি আৰু যিমান বাৰ এনে কোনো সংকল্প বলবত্ বথাটো অনুমোদন কৰি খণ্ড (১) ত উপৰাখিত ৰীতি অনুসৰি কোনো সংকল্প পাৰিত হয় তেতিয়া তেনে সংকল্প, যি তাৰিখৰ পৰা এই খণ্ডৰ অধীনত অন্যথা সেই সংকল্প বলবত্ থকাৰ সমাপ্তি ঘটিলাইতেন সেই তাৰিখৰ পৰা আবিষ্ঠন্ন ভাবে আৰু এবছৰ কাৰণে বলবত্ থাকিব।

(৩) যি বিধি প্ৰণয়ন কৰাৰ কাৰণে খণ্ড (১)ৰ অধীনত পাৰিত হোৱা সংকল্পৰ অবিহনে সংসদ সক্ষম নহয় তেনে বিধি যিপৰ্য্যন্ত অক্ষমতা থাকে সেই পৰ্য্যন্ত সংকল্প বলবত্ নোহোৱাৰ পিচত ছয় মাহ কালাবধিৰ সমাপ্তি, উক্ত কালাবধিৰ সমাপ্তিৰ আগতে কৰা কৰ্ম বা কৰিবলৈ উপৰেক্ষিত কৰ্মৰ বাহিৰে আন ক্ষেত্ৰত প্ৰভাৱহীন হব।

২৫০। (১) এই ভাগত যিকোনো কথা থকা সম্মেও যি কালাবধিত সংকট অবস্থাৰ উদ্ঘোষণা প্ৰক্ৰিত হৈ থাকে সেই কালাবধিত সংসদৰ ভাৰতৰ রাজ্যক্ষেত্ৰৰ সমগ্ৰ বা কোনো ভাগ বিশেষৰ কাৰণে ৰাজ্য-সূচীত প্ৰগণিত যিকোনো বিষয়ৰ সমন্বয়ত বিধি প্ৰণয়ন কৰাৰ ক্ষমতা থাকিব।

(২) যি বিধি প্ৰণয়ন কৰাৰ কাৰণে সংকট অবস্থাৰ উদ্ঘোষণাৰ অবিহনে সংসদ সক্ষম নহয় তেনে বিধি যি পৰ্য্যন্ত অক্ষমতা থাকে সেই পৰ্য্যন্ত সংকট অবস্থা প্ৰবৰ্তনৰ সমাপ্তি ঘটাৰ ছয় মাহ কালাবধিৰ সমাপ্তি, উক্ত কালাবধিৰ সমাপ্তিৰ আগতে কৰা কাৰ্য বা কৰিবলৈ উপৰেক্ষিত কৰ্মৰ বাহিৰে আন ক্ষেত্ৰত প্ৰভাৱহীন হব।

২৫১। অনুচ্ছেদ ২৪৯ আৰু ২৫০ ৰ কোনো কথাই কোনো ৰাজ্যৰ বিধান মণ্ডলৰ এই সংবিধানৰ অধীনত কোনো বিধি প্ৰণয়ন কৰিবলৈ থকা ক্ষমতাৰ ওপৰত নিৰ্বালু আৰোপ নকৰে, কিন্তু কোনো ৰাজ্যৰ বিধান মণ্ডলৰ দ্বাৰা কৃত কোনো বিধিৰ কোনো উপবন্ধ যদি নকৰে, কিন্তু কোনো ৰাজ্যৰ বিধান মণ্ডলৰ দ্বাৰা কৃত কোনো বিধিৰ কোনো উক্ত যিকোনোটো অনুচ্ছেদৰ অধীনত থকা ক্ষমতাৰে সংসদৰ দ্বাৰা কৃত কোনো বিধিৰ উক্ত যিকোনোটো অনুচ্ছেদৰ বিৰুদ্ধে হয়, তেনেহলে সংসদৰ দ্বাৰা কৃত বিধি অভিভাৰী হব—লাগিলে যি কোনো উপবন্ধৰ বিৰুদ্ধে হয়, তেনেহলে সেই বিধিৰ আগতেই পাৰিত হওক বা পাচতেই পাৰিত হওক, ৰাজ্যৰ বিধান মণ্ডলৰ দ্বাৰা কৃত বিধিৰ আগতেই পাৰিত হওক বা পাচতেই পাৰিত হওক, ৰাজ্যৰ বিধান মণ্ডলৰ দ্বাৰা কৃত বিধিৰ আগতেই পাৰিত হয়, তেনেহলে সেই বিধয়টো তদনুসাৰে সকলোবোৰ সদনৰ দ্বাৰা সেই মৰ্মে সংকল্প পাৰিত হয়, তেনেহলে সেই বিধয়টো তদনুসাৰে বিনিয়মিত কৰি কোনো অধিনিয়ম পাৰণ কৰাটো সংসদৰ বাবে বিধিমান্য হব, আৰু সেইদৰে বিনিয়মিত কৰি কোনো অধিনিয়ম তেনে ৰাজ্যত প্ৰয়োগ হব, আৰু আন যি ৰাজ্যই ইয়াৰ পিচত পাৰিত যি কোনো অধিনিয়ম তেনে ৰাজ্যত প্ৰয়োগ হব, আৰু আন যি ৰাজ্যই ইয়াৰ পিচত সেই ৰাজ্যৰ বিধান মণ্ডলৰ সদনৰ দ্বাৰা অথবা য'ত দুটা সদন থাকে তাত তেনে প্ৰত্যেক সেই ৰাজ্যৰ বিধান মণ্ডলৰ দ্বাৰা অথবা য'ত দুটা সদন থাকে তাত তেনে প্ৰত্যেক সদনৰ দ্বাৰা সেই মৰ্মে পাৰিত সংকল্পৰ দ্বাৰা এনে বিধি গ্ৰহণ কৰে তেনেকুৰা যি কোনো ৰাজ্যত ই প্ৰয়োগ হব।

ৰাষ্ট্ৰীয় স্বার্থত
ৰাজ্য সূচীৰ
কোনো বিষয়ৰ
সমন্বয়ত সংসদৰ
বিধি প্ৰণয়ন
কৰাৰ ক্ষমতা।

সংকট অবস্থাৰ
উদঘোষণা প্ৰক্ৰিত
থকা সময়ত ৰাজ্য-
সূচীৰ কোনো বিষয়ত
সংসদৰ বিধি প্ৰণয়ন
কৰাৰ ক্ষমতা।

অনুচ্ছেদ ২৪৯ আৰু
২৫০ ৰ অধীনত
সংসদৰ দ্বাৰা কৃত
বিধি আৰু ৰাজ্যিক
বিধান মণ্ডলৰ দ্বাৰা
কৃত বিধিৰ মাজত
অসংগতি।

সন্মতিক্রমে দুই বা
ততোধিক ৰাজ্যৰ
কাৰণে সংসদৰ বিধি
প্ৰণয়ন কৰাৰ ক্ষমতা
আৰু তেনে বিধি
আন যি কোনো
ৰাজ্যৰ দ্বাৰা গ্ৰহণ।

একাদশ ভাগ — সংঘ আৰু ৰাজ্যসমূহৰ সম্বন্ধ — অনুচ্ছেদ ২৫২-২৫৬

(২) সংসদে পাৰিত কৰা এনে কোনো বিধি অনুৰূপ ৰীতিৰে পাৰিত বা গৃহীত সংসদৰ কোনো বিধিৰ দ্বাৰা সংশোধিত বা নিৰসিত হব পাৰে কিন্তু এনে বিধি প্ৰয়োগ হোৱা কোনো ৰাজ্যৰ সম্বন্ধত সেই ৰাজ্যৰ বিধান মণ্ডলৰ কোনো বিধিৰ দ্বাৰা সংশোধিত বা নিৰসিত হব নোৱাৰিব।

অন্তৰ্বাস্তৰীয়
কৰাৰসমূহ
প্ৰভাৱী কৰিবৰ
অৰ্থে বিধান।

সংসদৰ দ্বাৰা
কৰা বিধি আৰু
ৰাজ্যিক বিধান
মণ্ডলসমূহৰ দ্বাৰা
কৰা বিধিৰ
মাজত অসংগতি।

২৫৩। এই অধ্যায়ৰ পূৰ্বগামী উপবন্ধ সমূহত যিকোনো কথা থকা সত্ত্বেও অন্য কোনো দেশ বা দেশ সমূহৰ লগত থকা কোনো সংজ্ঞি কৰাৰ বা সংকলন (কনভেঞ্চন) অথবা কোনো অন্তৰ্বাস্তৰীয় সমিলন, সংস্থা বা আন কোনো নিকায়ত কৰা বিনিশ্চয় কাৰ্য্যাব্যয়ন কৰিবৰ নিমিত্তে ভাৰতৰ ৰাজ্যক্ষেত্ৰৰ সুৰ্বত্ত বা কোনো অংশ বিশেষৰ কাৰণে সংসদৰ বিধি প্ৰণয়ন কৰাৰ ক্ষমতা আছে।

২৫৪। (১) কোনো ৰাজ্যৰ বিধান মণ্ডলৰ দ্বাৰা প্ৰণীত কোনো বিধিৰ কোনো উপবন্ধ যদি সংসদৰ দ্বাৰা প্ৰণীত এনে কোনো বিধিৰ উপবন্ধৰ লগত যি বিধি অধিনিয়মিত কৰিবলৈ আগতে কৰা কোনো বিধিৰ উপবন্ধৰ লগত বিবেধ সমূহৰ কোনোটোৱ সম্বন্ধত থকা সংসদ সক্ষম হয়, অথবা সমৰ্বত্তী-সূচীত প্ৰগণিত বিষয়ৰ সমূহৰ কোনোটোৱ সম্বন্ধত থকা সংসদৰ সক্ষম হয়, অথবা সমৰ্বত্তী-সূচীত প্ৰগণিত বিষয়ৰ সমূহৰ কোনোটোৱ সম্বন্ধত থকা সংসদৰ সাপেক্ষে যথাস্থিতি সংসদৰ দ্বাৰা প্ৰণীত বিধি, লাগিলে এনে ৰাজ্যৰ বিধান মণ্ডলৰ দ্বাৰা প্ৰণীত বিধিৰ আগতেই পাৰিত হওক বা পাচতেই হওক, অথবা বৰ্তমান বিধি, অভিভাৱী হব ; আৰু ৰাজ্যৰ বিধান মণ্ডলৰ দ্বাৰা প্ৰণীত বিধি বিবোধৰ মাত্ৰা পৰ্যাপ্ত বাতিল হব।

(২) যেতিয়ানেকি সমৰ্বত্তী-সূচীত প্ৰগণিত কোনো বিষয়ৰ সম্বন্ধত [* * *] কোনো ৰাজ্যৰ বিধান মণ্ডলে কৰা বিধিত এনে কোনো উপবন্ধ থাকে যিটোনেকি সংসদে আগতে কৰা কোনো বিধিৰ উপবন্ধৰ লগত বা তেনে বিষয়ৰ সম্বন্ধত থকা কোনো বৰ্তমান বিধিৰ উপবন্ধৰ লগত বিবোধ হয়, তেতিয়া যদি তেনে ৰাজ্যৰ বিধান মণ্ডলে কৰা বিধি বাট্টপতিৰ বিচাৰৰ কাৰণে বৰ্ক্ষিত হৈছিল আৰু তেখেতৰ অনুমতি পাইছিল তেতিয়াহলে সেই দৰে কৃত বিধি সেই ৰাজ্যত অভিভাৱী হব :

পৰম্পৰা, এই উপবন্ধৰ কোনো কথাই ৰাজ্যৰ বিধান মণ্ডলে কৰা তেনে বিধিৰ পৰিবৰ্দ্ধন, সংশোধন, সালসলনি বা নিৰসনকে অন্তৰ্গত কৰি তেনে বিষয়ৰ সম্বন্ধত কোনো সময়ত কোনো বিধি অধিনিয়মিত কৰাৰ পৰা সংসদক নিৰাবণ কৰিব নোৱাৰিব।

২৫৫। যদি সংসদৰ অথবা [* * *] কোনো ৰাজ্যৰ বিধান মণ্ডলৰ কোনো অধিনিয়মত —

- (ক) য'ত ৰাজ্যপালৰ চুপাৰিচ লগা হয় তাত ৰাজ্যপালে বা বাট্টপতিয়ে ;
- (খ) য'ত ৰাজপ্ৰমুখৰ চুপাৰিচ লগা হয় তাত ৰাজপ্ৰমুখ বা বাট্টপতিয়ে ;
- (গ) য'ত বাট্টপতিৰ চুপাৰিচ অথবা পূৰ্বমঞ্জুৰী লগা হয় তাত বাট্টপতিয়ে ;

অনুমতি দিছে তেনেহলে এনে অধিনিয়ম বা এনে অধিনিয়মৰ কোনো উপবন্ধ কেৰল এই বুলি অবিধিমান্য নহ'ব যে এই সংবিধানৰ মতে দিবলগীয়া চুপাৰিচ দিয়া হোৱা নাই বা পূৰ্বমঞ্জুৰী পোৱা নাই।

দ্বিতীয় অধ্যায় — প্ৰশাসনীয় সম্বন্ধ সাধাৰণ

২৫৬। প্ৰত্যেক ৰাজ্যৰ কাৰ্য্যপালিকা ক্ষমতা এনেভাৱে প্ৰয়োগ কৰিব যাতে সংসদে কৰা বিধিৰ আৰু সেই ৰাজ্যত প্ৰয়োগ কৰা বিদ্যমান বিধিৰ পালন নিশ্চিত কৰে, আৰু সংঘৰ কাৰ্য্যপালিকা ক্ষমতা কোনো ৰাজ্যৰ প্ৰতি এনে নিৰ্দেশ দিয়ালৈকে বিস্তৃত হব যিটোনেকি সেই প্ৰয়োজনৰ বাবে ভাৰত চৰকাৰে আবশ্যিকীয় বোধ কৰে।

১। সংবিধান (সপ্তম সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৫৬ৰ ২৯ ধাৰা আৰু অনুসূচীৰ দ্বাৰা 'প্ৰথম অনুসূচীৰ ক বা খ ভাগত বিনিৰ্দিষ্ট' এই শব্দ আৰু অক্ষৰ সমূহ লোপ কৰা হৈছে।

একাদশ ভাগ – সংঘ আৰু ৰাজ্যসমূহৰ সমন্বয় – অনুচ্ছেদ ২৫৭-২৫৮ক

২৫৭। (১) প্রত্যেক ৰাজ্যৰ কাৰ্য্যপালিকা ক্ষমতা এনে ভাবে প্ৰয়োগ কৰিব যাতে, সংঘৰ কাৰ্য্যপালিকা ক্ষমতা প্ৰয়োগত প্ৰতিবন্ধক নথটায় বা প্ৰতিকূল প্ৰভাৱ নেপেলায় আৰু সংঘৰ কাৰ্য্যপালিকা ক্ষমতা কোনো ৰাজ্যৰ প্ৰতি এনে নিৰ্দেশ দিয়ালৈকে বিস্তৃত হব যিটোনেকি সেই প্ৰয়োজনৰ বাবে ভাৰত চৰকাৰে আৱশ্যকীয় বোধ কৰে।

(২) সংঘৰ কাৰ্য্যপালিকা ক্ষমতা কোনো ৰাজ্যক এনে কোনো যোগাযোগ ব্যৱস্থাৰ নিৰ্মাণ আৰু প্ৰতিপালন কৰিবলৈ নিৰ্দেশ দিয়ালৈকে বিস্তৃত হব যিবিলাকনেকি সেই নিৰ্দেশত ৰাষ্ট্ৰীয় বা সামৰিক গুৰুত্ব থকা বুলি ঘোষিত হয়ঃ

পৰস্তু, এই খণ্ডৰ কোনো কথাই ৰাজপথ বা জলপথ সমূহক ৰাষ্ট্ৰীয় ৰাজপথ বা ৰাষ্ট্ৰীয় জলপথ বুলি ঘোষণা কৰাত সংসদৰ ক্ষমতা বা তেনেকৈ ঘোষিত ৰাজপথ বা জলপথৰ সমন্বয়ত সংঘৰ ক্ষমতা অথবা ৌৰাহিনী, স্থলবাহিনী আৰু বিমান বাহিনীৰ কৰ্মশালাৰ সমষ্টীয় কৃত্যৰ অংশ বুলি ভাৰি যোগাযোগ ব্যৱস্থাৰ নিৰ্মাণ আৰু প্ৰতিপালন কৰাত সংঘৰ ক্ষমতাৰ নিৰ্বন্ধন কৰা বুলি ধৰা নহ'ব।

(৩) সংঘৰ কাৰ্য্যপালিকা ক্ষমতা কোনো ৰাজ্যৰ ভিতৰত থকা বেলপথৰ বক্ষা কৰাৰ কাৰণে আৱলম্বন কৰিবলগীয়া ব্যৱস্থাৰ নিমিত্তে ৰাজ্যখনৰ প্ৰতি নিৰ্দেশ দিয়ালৈকে বিস্তৃত হব।

(৪) যণ্ড (২)ৰ অধীনত কোনো যোগাযোগ ব্যৱস্থা নিৰ্মাণ বা প্ৰতিপালন সম্পর্কে বা যণ্ড (৩)ৰ অধীনত কোনো বেলপথৰ বক্ষা কৰাত আৱলম্বন কৰিবলগীয়া ব্যৱস্থা সম্পর্কে ৰাজ্যৰ প্ৰতি দিয়া নিৰ্দেশ পালন কৰোতে তেনে নিৰ্দেশ নিদিয়াহৈতেন ৰাজ্যৰ সাধাৰণ কৰ্তৃব্য নিৰ্বহনত হৰলগীয়া খৰচতকৈ যদি অতিৰিক্ত খৰচ হয় তেনেহলে সেই ৰাজ্যৰ দ্বাৰা কৰা অতিৰিক্ত খৰচৰ সমন্বয়ত সম্ভত হোৱা অনুসাৰে বা সন্মতৰ অভাৱত ভাৰতৰ মুখ্য ন্যায়াধিপতিৰ দ্বাৰা নিযুক্ত মধ্যস্থৰ দ্বাৰা যথা নিৰ্দাৰিত পৰিমাণ ভাৰত চৰকাৰৰ দ্বাৰা সেই ৰাজ্যক দিয়া হব।

[২৫৭ক। সংঘৰ সশ্রদ্ধ বাহিনী বা অন্যান্য বাহিনী নিয়োগৰ দ্বাৰা ৰাজ্যসমূহলৈ সাহায্য।] সংবিধান (দ্বাচত্তাৰিংশ সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৭৬ৰ দ্বাৰা অনুষ্ঠাপিত আৰু সংবিধান (চতুৰ্থত্তাৰিংশ সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৭৮ৰ ধাৰা ৩০ৰ দ্বাৰা নিৰসিত (২০-৬-৭৯ তাৰিখ পৰা)।

২৫৮। (১) এই সংবিধানত যি কোনো কথা থকা সত্ত্বেও ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে কোনো ৰাজ্যৰ চৰকাৰৰ সম্ভতিক্রমে সংঘৰ কাৰ্য্যপালিকা ক্ষমতাৰ বিস্তাৰ থকা কোনো বিষয় সম্পর্কীয় কৃত্য সমূহ কোনো চৰ্ত্বসহ বা বিনাচৰ্ত্বে সেই চৰকাৰৰ ওপৰত বা তাৰ পদাধিকাৰী সকলৰ ওপৰত ন্যস্ত কৰিব পাৰে।

(২) কোনো ৰাজ্যৰ প্ৰয়োজ্য সংসদৰ দ্বাৰা কৃত কোনো বিধিয়ে, তেনে বিধি সেই ৰাজ্যৰ বিধান মণ্ডলে বিধি প্ৰণয়ন কৰাৰ ক্ষমতা নথকা কোনো বিষয় সম্পৰ্কীয় হোৱা সত্ত্বেও সেই ৰাজ্যৰ বা তাৰ পদাধিকাৰী সকলৰ বা প্ৰাধিকাৰী সমূহৰ ওপৰত ক্ষমতা প্ৰদান আৰু কৰ্তৃব্য আৰোপণ কৰিব পাৰে অথবা ক্ষমতা প্ৰদানৰ আৰু কৰ্তৃব্য আৰোপণৰ বাবে প্ৰাধিকৃত কৰিব পাৰে।

(৩) য'ত এই অনুচ্ছেদৰ আধাৰত কোনো ৰাজ্যৰ বাইয়াৰ পদাধিকাৰী সকলৰ বা প্ৰাধিকাৰী সমূহৰ ওপৰত ক্ষমতা আৰু কৰ্তৃব্য সমূহ প্ৰয়োগৰ সম্পৰ্কত প্ৰশাসনত কৰা কোনো অতিৰিক্ত খৰচৰ সমন্বয়ত সম্ভত হোৱা অনুসাৰে বা সন্মতৰ অভাৱত ভাৰতৰ মুখ্য ন্যায়াধিপতিৰ নিযুক্ত কৰা মধ্যস্থৰ দ্বাৰা যথা নিৰ্দাৰিত পৰিমাণৰ ধনৰাশি ভাৰত চৰকাৰৰ দ্বাৰা সেই ৰাজ্যক দিয়া হব।

[২৫৮ক। এই সংবিধানত যিকোনো কথা থকা সত্ত্বেও, ভাৰত চৰকাৰৰ সম্ভতি ক্রমে কোনো ৰাজ্যৰ ৰাজ্যপালে, ভাৰত চৰকাৰক বা তাৰ পদাধিকাৰীসকলক, ৰাজ্যৰ কাৰ্য্যপালিকা ক্ষমতা বিস্তৃত যিকোনো বিষয় সম্বন্ধীয় কৃত্যসমূহ, চৰ্ত্বসহ বা বিনাচৰ্ত্বে ন্যস্ত কৰিব পাৰে।]

কোনো কোনো
বিষয়ত
ৰাজ্যসমূহৰ
ওপৰত সংঘৰ
নিয়ন্ত্ৰণ।

কোনো কোনো
বিষয়ত ৰাজ্যৰ
ওপৰত ক্ষমতা
আদি প্ৰদান
কৰিবলৈ সংঘৰ
ক্ষমতা।

সংঘৰ ওপৰত
কৃত্যসমূহ ন্যস্ত
কৰিবলৈ
ৰাজ্যসমূহৰ ক্ষমতা।

একাদশ ভাগ – সংঘ আৰু ৰাজ্যসমূহৰ সম্বন্ধ – অনুচ্ছেদ ২৫৯-২৬৩

২৫৯। [প্ৰথম অনুসূচীৰ খ ভাগৰ ৰাজ্য সমূহৰ সশ্ত্ৰ বাহিনী] সংবিধান (সপ্তম সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৫৬ৰ ২৯ ধাৰা আৰু অনুসূচীৰ দ্বাৰা নিৰসিত।

ভাৰতৰ বাহিনী
ৰাজ্যক্ষেত্ৰ
সম্পর্কে সংঘৰ
ক্ষেত্ৰাধিকাৰ।

সাৰ্বজনিক কাৰ্য্য,
অভিলেখ আৰু
ন্যায়িক
কাৰ্য্যবাহীসমূহ।

আন্তঃৰাজ্যিক নদী
বা উপত্যকাৰ
পানী সম্পর্কে
বিবাদৰ ন্যায়
নিৰ্ণয়।

২৬০। ভাৰতৰ ৰাজ্যক্ষেত্ৰত অন্তৰ্ভুক্ত নোহোৱা কোনো ৰাজ্যক্ষেত্ৰৰ চৰকাৰৰ লগত সম্পাদিত হোৱা কোনো কৰাৰৰ দ্বাৰা তেনে ৰাজ্যক্ষেত্ৰৰ চৰকাৰৰ ওপৰত নিহিত থকা কাৰ্য্যপালিকা, বিধায়িনী বা ন্যায়িক কৃত্য সমূহ ভাৰত চৰকাৰে প্ৰহণ কৰিব পাৰে, কিন্তু এনে প্ৰত্যেক কৰাৰ তত্সময় বলৱত্ত থকা বিদেশী ক্ষেত্ৰাধিকাৰৰ প্ৰয়োগ সম্পর্কীয় কোনো বিধি সাপেক্ষে আৰু তেনে বিধিৰ দ্বাৰা শাসিত হ'ব।

২৬১। (১) ভাৰতৰ ৰাজ্যক্ষেত্ৰ সৰ্বত্র সংঘৰ আৰু প্ৰত্যেক ৰাজ্যৰ সাৰ্বজনিক কাৰ্য্য, অভিলেখ আৰু ন্যায়িক কাৰ্য্যবাহী সমূহৰ প্ৰতি পূৰ্ণ বিশ্বাস আৰু প্ৰত্যয় বাধিব লাগিব।

(২) খণ্ড (১)ত নিৰ্দেশিত কাৰ্য্য, অভিলেখ আৰু কাৰ্য্যবাহী সমূহ কি বীতিৰে আৰু কি কি চৰ্ত্ব অধীনত প্ৰমাণিত কৰিব লাগিব আৰু তাৰ ফলাফল নিৰ্দৰ্শিত কৰিব লাগিব সেইটো সংসদৰ দ্বাৰা কৃত বিধিৰ দ্বাৰা যথা উপৰাংকিত অনুসাৰে হ'ব।

(৩) ভাৰতৰ ৰাজ্যক্ষেত্ৰৰ যিকোনো অংশৰ চিভিল ন্যায়ালয়ে প্ৰদান কৰা বা দিয়া চূড়ান্ত নিৰ্ণয় বা আদেশ সেই ৰাজ্যক্ষেত্ৰৰ ভিতৰত যিকোনো ঠাইতে বিধি অনুসাৰে নিষ্পাদন যোগ্য হ'ব।

পানী সম্পর্কীয় বিবাদ

২৬২। (১) কোনো আন্তঃৰাজ্যিক নদীৰ বা নদীত অথবা নদী উপত্যকাৰ বা নদী উপত্যকাত পানীৰ ব্যৱহাৰ, বিতৰণ বা নিয়ন্ত্ৰণ সম্বন্ধে কোনো বিবাদ বা গোচৰৰ ন্যায় নিৰ্ণয়ৰ কাৰণে সংসদে বিধিৰ দ্বাৰা উপৰাংকিত অনুসাৰে হ'ব।

(২) এই সংবিধানত যিকোনো কথা থকা সত্ৰে সংসদে বিধিৰ দ্বাৰা উপৰাংকিত অনুসাৰে হ'ব যে খণ্ড (১)ত নিৰ্দেশিত এনে বিবাদ বা গোচৰ সম্বন্ধে উচ্চতম ন্যায়ালয়ে নাইবা আন কোনো ন্যায়ালয়ে ক্ষেত্ৰাধিকাৰৰ প্ৰয়োগ নকৰিব।

ৰাজ্যসমূহৰ মাজত সমন্বয়

২৬৩। যদি কোনো সময়ত ৰাষ্ট্ৰপতিৰ এইটো প্ৰতীত হ'য় যে এনে এক পৰিযদ স্থাপনৰ দ্বাৰা সাৰ্বজনিক স্বার্থ পূৰ্ণ হ'ব যাৰ ওপৰত –

(ক) বিভিন্ন ৰাজ্যৰ মাজত উদ্ধৰ হ'ব পৰা বিবাদৰ বিষয়ত পৰি-প্ৰশ্ন কৰা আৰু তাৰ ওপৰত মন্ত্ৰণা দিয়াৰ;

(খ) কেইখন মান বা সকলো ৰাজ্যৰ বা সংঘ আৰু এখন বা ততোধিক ৰাজ্যৰ একে স্বার্থ থকা বিষয়ৰ অনুসন্ধান কৰা আৰু আলোচনা কৰাৰ; অথবা

(গ) এনে কোনো বিষয়ৰ ওপৰত চুপাবিছ কৰাৰ আৰু বিশেষকৈ সেই বিষয়ৰ সম্বন্ধত নীতি আৰু কাৰ্য্যৰ অধিক সমন্বয়ৰ বাবে চুপাবিছ কৰাৰ ভাৰ থাকে, তেনেহলে ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে আদেশৰ দ্বাৰা তেনে পৰিযদ স্থাপন কৰা আৰু ইয়াৰ দ্বাৰা পালন কৰিবলগীয়া কৰ্তৃব্যৰ ধৰণ আৰু ইয়াৰ সংগঠন আৰু প্ৰক্ৰিয়া পৰিভাৱিত কৰাটো বিধি সংগত হ'ব।

দ্বাদশ ভাগ

বিত্ত, সম্পত্তি, সংবিদা আৰু বাদসমূহ

প্রথম অধ্যায় - বিত্ত

সাধাৰণ

^৩ [২৬৪। এই ভাগত বিত্ত আয়োগ মানে অনুচ্ছেদ ২৮০ ৰ অধীনত গঠিত বিত্ত নির্বাচন।
আয়োগক বুজাৰ।]

২৬৫। বিধিৰ প্ৰাধিকাৰ নোহোবাকৈ কোনো কৰ আৰোপিত বা সংগ্ৰহীত হৰ
নোৰাবিব।

বিধিৰ প্ৰাধিকাৰ
ব্যতিৰেকে কৰ
আৰোপিত হ'ব
নোৰাবিব।

ভাৰতৰ আৰু
বাজাসমূহৰ সঞ্চিত
নিধি আৰু
লোকলেখা।

২৬৬। (১) অনুচ্ছেদ ২৬৭ৰ উপবক্ষ সমূহৰ আৰু কোনো কোনো কৰ আৰু শুল্কৰ
শুল্ক আগমৰ পূৰ্ণতঃ বা ভাগতঃ বাজ্য সমূহক অৰ্পণ কৰা সৰ্বস্বত এই অধ্যায়ৰ উপবক্ষ
সমূহৰ সাপেক্ষে, ভাৰত চৰকাৰে পোৱা সকলো বাজৰ, ট্ৰেজাৰী বিলৰ প্ৰচলন কৰি সেই
চৰকাৰে গোটেৰা সকলো খণ্ড, খণ্ড অথবা অৰ্থেৰাপায়ৰ অগ্ৰিম ধন (ওবেজ এণ্ড
মিঞ্চেডভাঙ্গে) আৰু খণ্ড পৰিশোধন ঘৰপে সেই চৰকাৰে পোৱা সকলো ধন গোট খুবাই
এটা সঞ্চিত নিধি তৈয়াৰ কৰিব যিটোনেকি 'ভাৰতৰ সঞ্চিত নিধি' বুলি অভিহিত হৰ, আৰু
এখন বাজ্যৰ চৰকাৰে পোৱা সকলো বাজৰ, ট্ৰেজাৰী বিলৰ প্ৰচলনৰ দ্বাৰা সেই চৰকাৰে
গোটেৰা সকলো খণ্ড, খণ্ড অথবা অৰ্থেৰাপায়ৰ অগ্ৰিম ধন আৰু খণ্ড পৰিশোধন ঘৰপে সেই
চৰকাৰে পোৱা সকলো ধন গোট খুবাই এটা সঞ্চিত নিধি তৈয়াৰ কৰিব যিটোনেকি
'বাজ্যখনৰ সঞ্চিত নিধি' বুলি অভিহিত হৰ।

(২) ভাৰত চৰকাৰৰ অথবা কোনো বাজ্যৰ চৰকাৰৰ দ্বাৰা বা তেওঁলোকৰ হকে
প্ৰাপ্ত হোৱা আনসকলো বাজৰত্বা ধন যথাস্থিতি মতে ভাৰতৰ লোক লেখাত বা বাজ্যখনৰ
লোক লেখাত জমা হৰ।

(৩) ভাৰতৰ সঞ্চিত 'নিধি'ৰ পৰা অথবা বাজ্যৰ সঞ্চিত নিধিৰ পৰা কোনো ধন,
বিধি অনুসৰি ব্যতিৰেকে আৰু এই সংবিধানত উপৰ্যুক্তি প্ৰয়োজন আৰু ৰীতি ব্যতিৰেকে
বিনিয়োগ নকৰিব।

আকস্মিকতা
নিধি।

২৬৭। (১) সংসদে বিধিৰ দ্বাৰা অগ্ৰদায় রূপে, 'ভাৰতৰ আকস্মিকতা নিধি' নাম দি এটি
আকস্মিকতা নিধি স্থাপন কৰিব পাৰে যতনেকি সময়ে সময়ে এনে বিধিৰ দ্বাৰা যথানিৰ্বাবিত
বাশিৰ ধন জমা কৰা হৰ আৰু অনৱেক্ষিত ব্যয় পূৰণৰ প্ৰয়োজনৰ বাবে, অনুচ্ছেদ ১১৫ বা
অনুচ্ছেদ ১১৬ ৰ অধীনত সংসদে বিধিৰ দ্বাৰা এনে ব্যয় প্ৰাধিকৃত কৰাৰ সাপেক্ষে,
বাস্তুপতিয়ে এনে নিধিৰ পৰা অগ্ৰিম ধন দিব পৰাকৈ উক্ত নিধিটো বাস্তুপতিৰ ব্যবহৃত্বান্ত
থাকিব।

(২) কোনো বাজ্যৰ বিধান মণ্ডলে বিধিৰ দ্বাৰা অগ্ৰদায় রূপে 'বাজ্যখনৰ
আকস্মিকতা নিধি' নাম দি এটি আকস্মিকতা নিধি স্থাপন কৰিব পাৰে যত নেকি সময়ে
সময়ে এনে বিধিৰ দ্বাৰা যথা নিৰ্দ্বাৰিত বাশিৰ ধন জমা কৰা হৰ আৰু অনৱেক্ষিত ব্যয়
পূৰণৰ প্ৰয়োজনৰ বাবে, অনুচ্ছেদ ২০৫ বা ২০৬ৰ অধীনত বাজ্যৰ বিধান মণ্ডলে বিধিৰ দ্বাৰা
এনে ব্যয় প্ৰাধিকৃত কৰাৰ সাপেক্ষে, বাজ্যপালে এনে নিধিৰ পৰা অগ্ৰিম ধন দিব পৰাকৈ
উক্ত নিধিটো বাজ্যপালৰ ^২ [* *] ব্যবহৃত্বান্ত থাকিব।

১। সংবিধান (সপ্তম সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৫৬ৰ ধাৰা ২৯ আৰু অনুসূচীৰ দ্বাৰা ২৬৪
অনুচ্ছেদৰ পৰিবৰ্ত্তে প্ৰতিষ্ঠাপিত।

২। সংবিধান (সপ্তম সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৫৬ৰ ধাৰা ২৯ আৰু অনুসূচীৰ দ্বাৰা
'বা বাজপ্ৰমুখ' শব্দ লোগ কৰা হৈছে।

দ্বাদশ ভাগ — বিত্ত, সম্পত্তি, সংবিদা আৰু বাদসমূহ — অনুচ্ছেদ ২৬৮-২৬৯

সংঘ আৰু বাজ্যসমূহৰ মাজত বাজস্বৰ বিতৰণ

সংঘৰ দ্বাৰা
আৰোপিত কিন্তু
বাজ্যৰ দ্বাৰা
সংগ্ৰহীত আৰু
বিনিয়োজিত
শুল্কসমূহ।

সংঘৰ দ্বাৰা
আৰোপিত আৰু
সংগ্ৰহীত কিন্তু
বাজ্যসমূহত
অপৰ্যাপ্ত কৰসমূহ।

২৬৮। (১) সংঘ-সূচীত বৰ্ণিত যিবোৰ মুদ্ৰাঙ্ক-শুল্ক আৰু গ্ৰওষীয় আৰু প্ৰসাধনীয় দ্রব্যৰ ওপৰত লগোৱা উৎপাদন শুল্ক সেইবোৰ ভাৰত চৰকাৰৰ দ্বাৰা আৰোপিত হ'ব, কিন্তু সংগ্ৰহীত হ'ব—

(ক) যিকোনো ১ [সংঘ বাজ্যক্ষেত্ৰ] ভিতৰত আৰোপণীয় শুল্কৰ ক্ষেত্ৰত ভাৰত চৰকাৰৰ দ্বাৰা, আৰু

(খ) অন্যান্য ক্ষেত্ৰত, যি বাজ্যৰ ভিতৰত এনে ধৰণৰ শুল্ক আৰোপণীয় সেইবোৰত সেই বাজ্যৰ দ্বাৰা।

(২) যিকোনো বাজ্যৰ ভিতৰত আৰোপণীয় এনে ধৰণৰ শুল্কৰ পৰা কোনো এক বিত্তীয় বৰ্ষত হোৱা আগম ভাৰতৰ সঞ্চিত নিধিৰ অংশবিশেষ নহ'ব, কিন্তু উক্ত বাজ্যতে অপৰ্যাপ্ত হ'ব।

২৬৯। (১) নিম্নলিখিত শুল্ক আৰু কৰ সমূহ ভাৰত চৰকাৰৰ দ্বাৰা আৰোপিত আৰু সংগ্ৰহীত হ'ব কিন্তু খণ্ড (২) ত উপবন্ধিত বীতি অনুসৰি বাজ্য সমূহত অপৰ্যাপ্ত হ'ব, অৰ্থাৎ—

(ক) কৃষি-ভূমিৰ বাহিৰে অন্য সম্পত্তিৰ উত্তৰাধিকাৰী বিষয়ক শুল্ক ;

(খ) কৃষি ভূমিৰ বাহিৰে অন্য সম্পত্তি বিষয়ক সম্পদা-শুল্ক ;

(গ) বেল, সমুদ্ৰ বা বিমানেৰে কঠিওৱা বয় বস্তৰ বা যাত্ৰীৰ ওপৰত লগোৱা সীমা কৰ ;

(ঘ) বেলৰ ভাড়া বা বস্তৰ ভাড়াৰ ওপৰত লগোৱা কৰ ;

(ঙ) টক একচেঙ্গ আৰু ভবিষ্যত বজাৰৰ ক্ৰয়-বিক্ৰয়ৰ ওপৰত থকা মুদ্ৰাঙ্ক শুল্কৰ বাহিৰে আন কৰ ;

(চ) বাতৰি কাকতৰ বিক্ৰয় বা ক্ৰয় আৰু তাত প্ৰকাশিত বিজ্ঞাপনৰ ওপৰত লগোৱা কৰ ;

২ [ছ) বাতৰি কাকত ভিন্ন আন বস্তৰ বিক্ৰয় বা ক্ৰয়ৰ ওপৰত লগোৱা কৰ, যেতিয়ানেকি এনে বিক্ৰয় বা ক্ৰয় অস্তঃবাজ্যিক বেপাৰ বা বাণিজ্যৰ ক্ৰমত কৰা হয়।]

৩ [(জ) বস্তৰ চালানৰ ওপৰত কৰ (লাগিলে সেই চালান যি চালান দিয়ে তেওঁলৈকে পঠাওক বা আন কোনো ব্যক্তিলৈকে পঠাওক) যেতিয়ানেকি এনে চালান অস্তঃবাজ্যিক বেপাৰ বা বাণিজ্যৰ অনু-ক্ৰমত হয়।]

(২) যিকোনো বিত্তীয় বছৰত ১ [সংঘ বাজ্যক্ষেত্ৰ] পৰা হোৱা আগমৰ বাহিৰে এনেকুৰা শুল্ক বা কৰৰ পৰা পোৱা শুল্ক আগম ভাৰতৰ সঞ্চিত নিধিৰ অংশ বিশেষ নহ'ব, কিন্তু যি বাজ্যত সেই বছৰৰ বাবে উক্ত শুল্ক বা কৰ আৰোপণীয় হয় সেই বাজ্যত অপৰ্যাপ্ত হ'ব, আৰু সংসদে বিধিৰ দ্বাৰা সূচিত কৰা বিতৰণ নীতি অনুসৰি উক্ত বাজ্যসমূহৰ মাজত বিতৰণ কৰা হ'ব।

১। সংবিধান (সপ্তম সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৫৬ৰ ২৯ ধাৰা আৰু অনুসূচীৰ দ্বাৰা 'প্ৰথম অনুসূচীৰ গ ভাগত নিৰ্দিষ্ট বাজ্যৰ পৰিবৰ্ত্তে প্ৰতিষ্ঠাপিত।

২। সংবিধান (ষষ্ঠ সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৫৬ৰ ৩ ধাৰাৰ দ্বাৰা অস্তঃস্থাপিত।

৩। সংবিধান (ষট্চত্তৰবিংশ সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৮২ৰ ২৮ ধাৰা অস্তঃস্থাপিত।

দ্বাদশ ভাগ — বিত্ত, সম্পত্তি, সংবিধান আৰু বাজ্যসমূহ — অনুচ্ছেদ ২৬৯-২৭১

১ [(৩) কোনো ১ [বস্তুৰ বিক্রয় বা ক্রয় বা চালান] কেতিয়া অস্তঃবাজ্যিক বেগোৰ বা বাণিজ্যৰ অনু এমত হয় সেইটো অৱধাৰণ কৰিবৰ কাৰণে সংসদে নিধিৰ দ্বাৰা মীতি সৃষ্টি কৰিব পাৰে ।]

২৭০ (১) কৃষি-আয় ভিত্তি অন্য আয়ৰ ওপৰত লগোৱা কৰ ভাৰত চৰকাৰৰ দ্বাৰা আৰোপিত আৰু সংগ্ৰহীত হব আৰু খণ্ড (২) ত উপৰাজিত কৰা মীতি অনু সৰি সংঘ আৰু বাজ্য সমূহৰ মাজত বিতৰণ কৰা হব ।

(২) যিকোনো বিজীয় বছৰত, ২ [সংঘ বাজ্য ক্ষেত্ৰ সমূহৰ] পৰা হোৱা আগম অথবা সংঘৰ উপলক্ষিৰ সমষ্টি দিবলগীয়া কৰ বুলি দেখুৰা আগমৰ বাহিৰে, এনেকুৰা কৰৰ পৰা হোৱা শুক্র আগমৰ যথাবিহিত ৩ শতকৰা ভাগ ভাৰতৰ সঞ্চিত নিধিৰ অংশ বিশেষ নহ'ব, কিন্তু যি বাজ্যৰ ভিতৰত সেই বছৰত সেই কৰ আৰোপণীয় হয় সেই বাজ্য সমূহত অৰ্পিত হব, আৰু তাক সেই বাজ্যসমূহৰ মাজত যথাবিহিত বীতি অনু সৰি আৰু যথা বিহিত সময়ৰ পৰা বিতৰণ কৰা হব ।

(৩) খণ্ড (২) ব প্ৰয়োজনৰ বাবে প্ৰতি বিজীয় বছৰতে আয়ৰ ওপৰত লগোৱা কৰৰ শুক্র আগমৰ যথাবিহিত সংঘৰ উপলক্ষিৰ সমষ্টি দিবলগীয়া হোৱা কৰৰ শুক্র আগম বুলি নেদেখুৰায় সেই যিনিৰ শতকৰা যথা বিহিত ভাগ ৪ [সংঘ বাজ্যক্ষেত্ৰ সমূহৰ] পৰা পোৱা আগম বুলি গণ্য কৰা হব ।

(৪) এই অনুচ্ছেদত —

(ক) 'আয়ৰ ওপৰত কৰ' বুলিলে কোনো নিগম-কৰক অস্তৰ্গত নকৰে ;

(খ) 'বিহিত' আনে—

(i) কোনো বিত্ত-আয়োগ গঠিত নোহোৱা পৰ্যাপ্ত বাট্টপতিয়ে আদেশৰ দ্বাৰা বিহিত কৰা, আৰু

(ii) কোনো বিত্ত-আয়োগ গঠিত হোৱাৰ পিচত বিত্ত-আয়োগৰ চৃপুবিছ সমূহ বিবেচনা কৰি বাট্টপতিয়ে আদেশৰ দ্বাৰা বিহিত কৰা ;

(গ) 'সংঘৰ উপলক্ষিৰ অস্তৰ্গত হব— ভাৰতৰ সঞ্চিত নিধিৰ পৰা দিবলগীয়া এনে সকলোৰোৰ উপলক্ষি আৰু অৱসৰ বেতন, যাৰ সমষ্টি আয়-কৰ আৰোপিত হব পাৰে ।

২৭১ অনুচ্ছেদ ২৬৯ আৰু ২৭০ ত যি কোনো কথা থকা সহেও, সংসদে যিকোনো সময়তে, সেই অনুচ্ছেদত নিৰ্দেশিত যিকোনো শুক্র বা কৰ সংঘৰ বাবে অধিভাৰ লগাই বৰকি কৰিব পাৰে আৰু এনে যিকোনো অধিভাৰৰ সমগ্ৰ আগম ভাৰতৰ সঞ্চিত নিধিৰ ভাগ বিশেষ হব ।

সংঘৰ দ্বাৰা
আৰোপিত আৰু
সংগ্ৰহীত আৰু
সংঘ আৰু
বাজ্যসমূহৰ
মাজত বান্ধিত
কৰসমূহ।

১। সংবিধান (ষষ্ঠ সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৫৬ৰ ধাৰা ৩ৰ দ্বাৰা অস্তৰ্গতিপিত ।

২। সংবিধান (ষষ্ঠচতুৰ্থ সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৮২ৰ ধাৰা ২ৰ দ্বাৰা প্রতিষ্ঠাপিত ।

৩। সংবিধান (সপ্তম সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৫৬ৰ ২৯ ধাৰা আৰু অনুসূচীৰ দ্বাৰা 'প্ৰথম অনুসূচীৰ গ' ভাগত নিৰ্দিষ্ট বাজ্যসমূহৰ পৰিবৰ্তে প্রতিষ্ঠাপিত ।

৪। সংবিধান (ৰোজহ বিতৰণ) আদেশ, ১৯৭৯ (সংতোষ: ১১২) দ্রষ্টব্য ।

সংঘৰ বাবে
কেতোৰ কৰ
আৰু শুক্রৰ
ওপৰত লগোৱা
অধিভাৰ।

দাদশ ভাগ — বিত্ত, সম্পত্তি, সংবিদা আৰু বাদসমূহ — অনুচ্ছেদ ২৭২-২৭৫

সংঘৰ দ্বাৰা
আৰোপিত আৰু
সংগ্ৰহীত হোৱা আৰু
সংঘ আৰু
বাজ্যসমূহৰ মাজত
ভগাই দিব পৰা এনে
ধৰণৰ কৰ।
মৰাপট আৰু
মৰাপটৰ পৰা
উৎপন্ন বস্তুৰ
ৰপ্তানি শুল্ক
পৰিবৰ্ত্তে
অনুদান।

বাজ্যসমূহৰ স্বার্থ
সংগ্ৰহীত থকা কৰৰ
ওপৰত প্ৰভাৱ
পেলোৱা বিধেয়ক
বিলাকত বাস্তুপত্ৰিৰ
পূৰ্ব চৃপাবিষ।

কিছুমান বাজ্যলৈ
সংঘৰ পৰা
অনুদান।

২৭২ সংঘ-সূচীত উল্লিখিত গুৰুত্বীয় আৰু প্ৰশাসনীয় দ্ব্যত লগোৱা উৎপাদন শুল্কৰ
বাহিৰে সংঘৰ উৎপাদন শুল্ক ভাৰত চৰকাৰৰ দ্বাৰা আৰোপিত আৰু সংগ্ৰহীত হৰ, কিন্তু যদি
সংসদে বিধিৰ দ্বাৰা এনে উপবক্ষ কৰে তেনেহলে যিবিলাক বাজ্যলৈ শুল্ক আৰোপণকাৰী বিধি
বিস্তৃত হয় সেই বিলাক বাজ্যলৈ ভাৰতৰ সঞ্চিত নিধিৰ পৰা সেই শুল্কৰ শুল্ক আগমৰ সমগ্ৰ
বা কোনো অংশৰ সম্পৰিমাণ ধনৰাশি দিয়া হৰ আৰু সেই ধনৰাশি উক্ত বাজ্যসমূহৰ মাজত
এনে বিধিৰ দ্বাৰা যথা সূত্ৰিত কৰা বিতৰণ নীতি অনুসৰি ভাগ কৰি দিয়া হৰ।

২৭৩। (১) মৰাপট আৰু মৰাপটৰ পৰা উৎপন্ন বস্তুৰ ওপৰত বশানি শুল্কৰ প্ৰত্যেক
বছৰৰ শুল্ক আগমৰ কোনো অংশ অসম, বিহাৰ, উৰিয়া আৰু পশ্চিম বঙ্গ বাজ্যক অপণ
কৰাৰ পৰিবৰ্ত্তে সেই বাজ্য সমূহৰ বাবে বাজস্বৰ সাহায্য-অনুদানৰ বৃপ্ত প্ৰত্যেক বছৰে
ভাৰতৰ সঞ্চিত নিধিৰ ওপৰত এনে ধনৰাশি ভাৰিত হৰ যিটোনেকি বিহিত কৰা হয়।

(২) যেতিয়ালৈকে মৰাপট আৰু তাৰ পৰা উৎপন্ন বস্তুৰ ওপৰত কোনো বশানি
শুল্ক ভাৰত চৰকাৰৰ দ্বাৰা আৰোপিত হৈ থাকিব অথবা এই সংবিধান কায়াৰ্কৰী হোৱাৰ পৰা
দহ বছৰ পাৰ নোহোৱা পৰ্যন্ত এই দুই বিকল্পৰ যিটোৰেই আগথৰি হৰ, তেতিয়ালৈকে এই
দৰে বিহিত ধনৰাশি ভাৰতৰ সঞ্চিত নিধিৰ ওপৰত ভাৰিত হৈয়েই থাকিব।

(৩) এই অনুচ্ছেদত 'বিহিত' পদৰ অৰ্থ অনুচ্ছেদ ২৭০ত থকা এই পদৰ অৰ্থৰ
সৈতে একে হৰ।

২৭৪। (১) কোনো বিধেয়ক বা সংশোধন, যি বাজ্য সমূহৰ স্বার্থ সংশ্লিষ্ট কোনো কৰ
বা শুল্ক আৰোপ বা পৰিবৰ্ত্তন কৰে, অথবা যি ভাৰতীয় আয়-কৰ সম্পর্কীয় অধিনিয়ম সমূহৰ
প্ৰয়োজনৰ বাবে পৰিভাৰিত 'কৰি-আয়' বোলা পদাৰলীৰ অৰ্থ পৰিবৰ্ত্তন কৰে, অথবা যি এই
অধ্যায়ৰ পূৰ্ববৰ্তী উপবক্ষ সমূহৰ যি কোনোটোৱ অধীনত বাজ্য সমূহক ধন ভাগ কৰি দিয়া
বা দিব পৰা নীতি সমূহক প্ৰভাৱিত কৰে, অথবা যি সংঘৰ প্ৰয়োজনৰ বাবে এই অধ্যায়ৰ
পূৰ্ববৰ্তী উপবক্ষ সমূহত উল্লিখিত এনে কোনো অধিভাৱ আৰোপণ কৰে, তেনে বিধেয়ক বা
সংশোধন সংসদৰ কোনোটো সদনতে বাস্তুপত্ৰিৰ পূৰ্ব চৃপাবিষ বিনা উখাপিত বা প্ৰস্তাৱিত
কৰিব নোবাবিব।

(২) এই অনুচ্ছেদত, "বাজ্য সমূহৰ স্বার্থ সংশ্লিষ্ট কৰ বা শুল্ক" কথাফাঁকিৰ
অৰ্থ—

(ক) কোনো কৰ বা শুল্ক যাৰ শুল্ক আগমৰ প্ৰতি লক্ষ্য বাধি কোনো বাজ্যক
ভাৰতৰ সঞ্চিত নিধিৰ পৰা সাময়িক ভাবে ধনৰাশি দিবলগীয়া হয়।

(খ) কোনো কৰ বা শুল্ক যাৰ শুল্ক আগমৰ প্ৰতি লক্ষ্য বাধি কোনো বাজ্যক
ভাৰতৰ সঞ্চিত নিধিৰ পৰা সাময়িক ভাবে ধনৰাশি দিবলগীয়া হয়।

২৭৫। (১) এনে ধনৰাশি যিবিলাকনেকি সংসদে বিধিৰ দ্বাৰা উপৰক্ষিত কৰে এনেবিলাক
বাজ্যৰ বাজস্বৰ সাহায্য-অনুদান বৃপ্তে প্ৰতিবছৰে ভাৰতৰ সঞ্চিত নিধিৰ ওপৰত ভাৰিত হৰ
যিবিলাক বাজ্যক সংসদে সহায়তাৰ আবশ্যকতা থকা বুলি নিৰ্দিষ্ট কৰে, আৰু ভিন ভিন
বাজ্যৰ বাবে ভিন ভিন ধনৰাশি নিয়ত কৰিব পাৰে :

পৰস্ত, ভাৰতৰ সঞ্চিত নিধিৰ পৰা কোনো বাজ্যৰ বাজস্বৰ সাহায্য অনুদান বৃপ্তে এনে
মূলধন আৰু আৰুত্তক ধনৰাশি দিয়া হৰ যিথিনি সেই বাজ্যক এনেকুৰা বিলাক বিকাশ
যোজনাৰ থৰচ বহন কৰিবৰ কাৰণে সমৰ্থ বান কৰিবলৈ আৰুশাক হয় যিবিলাক যোজনা সেই
বাজ্যৰ অনুসূচিত জনজাতি সকলৰ কলাণ বৰ্জনৰ প্ৰয়োজনৰ বাবে অথবা সেই বাজ্যৰ
অনুসূচিত ক্ষেত্ৰৰ প্ৰশাসনীয় মান সেই বাজ্যৰ বাকী অঞ্চলৰ সম্পৰ্যায়লৈ উল্লিখিত কৰাৰ
প্ৰয়োজনৰ বাবে ভাৰত চৰকাৰৰ অনুমোদন কৰ্মে সেই বাজ্যখনে হাতত লয় :

অধিকস্ত, ভাৰতৰ সঞ্চিত নিধিৰ পৰা অসম বাজ্যক বাজস্বৰ সাহায্য-অনুদান বৃপ্তে
এনে মূলধন আৰু আৰুত্তক ধনৰাশি দিয়া হৰ, যাৰ পৰিমাণ —

দ্বাদশ ভাগ — বিত্ত, সম্পত্তি, সংবিধা আৰু বাদসমূহ — অনুচ্ছেদ ২৭৫-২৭৬

(ক) ষষ্ঠ অনুসূচীৰ বিশ দফাত সংলগ্ন তালিকাৰ ৩ [ভাগ —১] ত বিনিদিষ্ট জনজাতি ক্ষেত্ৰৰ প্ৰশাসনৰ সম্বন্ধত এই সংবিধানৰ প্ৰাৰম্ভণিৰ অব্যৱহিত পৃষ্ঠেৰ দুৰ্বলতাৰ ভিতৰত বাজস্বৰ ওপৰত হোৱা অতিৰিক্ত ব্যৱহাৰ গড়াৰ সমান হয় ; আৰু

(খ) উক্ত ক্ষেত্ৰ বিলাকৰ প্ৰশাসনীয় মান সেই বাজ্যৰ বাকী অঞ্চলৰ সম্পৰ্য্যায়লৈ উন্নীত কৰাৰ প্ৰয়োজনৰ বাবে ভাৰত চৰকাৰৰ অনুমোদন কৰ্মে সেই বাজ্যৰ চৰকাৰৰ দ্বাৰা হাতত লোৱা বিকাশ যোজনাৰ খৰচৰ সমান হয়।

২ [১ক] অনুচ্ছেদ ২৪৪-ক ৰ অধীনত স্বায়ত্ত শাসিত বাজ্যখন গঠিত হলে আৰু হোৱাৰ পৰা,—

(i) খণ্ড (১)-ৰ দিতীয় পৰম্পৰকৰ খণ্ড (ক)-ৰ অধীনত দিবলগীয়া যিকোনো ধনৰাশি, যদি সেই খণ্ডত নিৰ্দেশিত সকলোৰোৰ জনজাতি ক্ষেত্ৰ স্বায়ত্ত শাসিত বাজ্যখনত সমাৰিষ্ট হয়, তেনেহলে স্বায়ত্ত শাসিত বাজ্যখনক দিয়া হব, আৰু যদি সেই জনজাতি ক্ষেত্ৰ সমূহৰ কিছুমানহে স্বায়ত্ত শাসিত বাজ্যখনত সমাৰিষ্ট হয়, তেনেহলে বাটপতিয়ে আদেশৰ দ্বাৰা যথা বিনিদিষ্ট কৰা অনুসৰি অসম বাজ্য আৰু স্বায়ত্ত শাসিত বাজ্যখনৰ মাজত বিভাজিত হব ;

(ii) ভাৰতৰ সঞ্চিত নিধিৰ পৰা স্বায়ত্ত শাসিত বাজ্যখনৰ বাজস্বৰ সাহায্য অনুদান বৃগ্রে এনে মূলধন আৰু আবৰ্জক ধনৰাশি দিয়া হব যাৰ পৰিমাণ সেই বাজ্যৰ প্ৰশাসনীয় মান অসমবাজ্যৰ বাকী অঞ্চলৰ সম্পৰ্য্যায়লৈ উন্নীত কৰাৰ প্ৰয়োজনৰ বাবে ভাৰত চৰকাৰৰ অনুমোদন কৰ্মে স্বায়ত্ত শাসিত বাজ্যখনৰ দ্বাৰা হাতত লোৱা বিকাশ-যোজনাৰ খৰচৰ সমান হয়।]

(৩) যেতিয়ালৈকে খণ্ড (১)-ৰ অধীনত সংসদৰ দ্বাৰা উপৰক কৰা নহয়, তেতিয়ালৈকে সেই খণ্ডৰ অধীনত সংসদৰ ওপৰত প্ৰস্তুত ক্ষমতা সমূহ বাটপতিয়ে দ্বাৰা দিয়া আদেশৰ দ্বাৰা প্ৰয়োগযোগ্য হব আৰু এই খণ্ডৰ অধীনত বাটপতিয়ে দ্বাৰা দিয়া যিকোনো আদেশ, সংসদৰ দ্বাৰা তেনেদেৰে প্ৰস্তুত যিকোনো উপৰক সাপেক্ষে প্ৰভাৱী হব :

পৰক, কোনো বিত্ত-আয়োগ গঠিত হোৱাৰ পিচত সেই বিত্ত-আয়োগৰ চুপাৰিষ সমূহ বিবেচনা কৰি দিয়া ব্যক্তিবেকে এই খণ্ডৰ অধীনত বাটপতিয়ে দ্বাৰা কোনো আদেশ দিয়া নহব।

২৭৬। (১) অনুচ্ছেদ ২৪৬ত যিকোনো কথা থকা সত্ৰেও বাজ্য বা তদস্তৰ্গত পৌৰসভা, জিলাবোৰ্ড, স্থানীয়বোৰ্ড বা আন স্থানীয়প্ৰাধিকাৰীৰ উপকাৰাৰ্থে কোনো বিধান মণ্ডলে বৃত্তি, বেপাৰ, আজীবিকা বা চাকৰিৰ ওপৰত লগোৱা কৰ সমৰ্পণীয় বিধান এই আধাৰৰ ওপৰত অবিধিমান্য নহব যে সেই বিধান আয়ৰ ওপৰত লগোৱা কৰ সম্পৰ্কীয় হয়।

(২) কোনো এক বাণিজ্যে বাজ্যক অথবা তত্ত্ব কোনো এখন পৌৰসভা, জিলাবোৰ্ড, স্থানীয় বোৰ্ড বা আন স্থানীয় প্ৰাধিকাৰীক বৃত্তি, বেপাৰ, আজীবিকা আৰু চাকৰিৰ সম্বন্ধত দিবলগীয়া কৰৰ মুঠ পৰিমাণ বছৰত ^৩ [দুহাজাৰ পাঁচশ টকা] তকৈ অধিক নহব।

৪ [*   *   *   *   ]

১। উত্তৰ-পূৰ্ব অঞ্চল (পুনৰ্গঠন) অধিনিয়ম, ১৯৭১ৰ ধাৰা ৭১ (ঙ) ৰ দ্বাৰা প্ৰতিষ্ঠাপিত (২১-১৯৭২ তাৰিখৰ পৰা)।

২। সংবিধান (দ্বাৰিশ সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৬৯ৰ ৩ ধাৰাৰ দ্বাৰা অস্তঃস্থাপিত।

৩। সংবিধান (ষষ্ঠিতম সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৮৮ৰ ধাৰা ২ৰ দ্বাৰা (২০-১২-১৯৮৮) তাৰিখৰ পৰা "দুশপঞ্চাশ টকা" শব্দাবলীৰ বাবে প্ৰতিষ্ঠাপিত।

৪। সংবিধান (ষষ্ঠিতম সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৮৮ৰ ধাৰা ২ৰ দ্বাৰা প্ৰস্তুক লোপ কৰা হৈছে।

বৃত্তি, বেপাৰ
আজীবিকা আৰু
চাকৰিৰ ওপৰত
লগোৱা কৰ।

দ্বাদশ ভাগ- বিত্ত, সম্পত্তি, সংবিধা আৰু বাদসমূহ - অনুচ্ছেদ ২৭৬ - ২৮০

(৩) কোনো বাজ্যের বিধান মণ্ডলৰ বৃত্তি, বেপাৰ, আজীৱিকা আৰু চাকৰিব ও পৰত কৰ আৰোপণ সম্বন্ধে উপৰোক্ত মতে বিধি প্ৰণয়ন কৰাৰ ক্ষমতাই বৃত্তি, বেপাৰ, আজীৱিকা আৰু চাকৰিব পৰা প্ৰোদ্ভূত বা উদ্ভূত কোনো আয়ৰ ও পৰত কৰ আৰোপণ কৰা সম্বন্ধত সংসদৰ বিধি প্ৰণয়ন কৰা ক্ষমতাক কোনো প্ৰকাৰে সীমাবদ্ধ কৰে বুলি অৰ্থ কৰিব।

ব্যাখ্যা

২৭৭। যি কৰ, শুল্ক উপকৰ বা মাচুল এই সংবিধানৰ প্ৰাৰ্থনিৰ অব্যাহিত পূৰ্বে কোনো বাজ্যেৰ চৰকাৰৰ বা কোনো পৌৰসভা বা আনস্থানীয় প্ৰাধিকাৰী বা নিকায়ৰ দ্বাৰা সেই বাজ্য, পৌৰসভা, জিলা বা আনস্থানীয় ক্ষেত্ৰৰ প্ৰয়োজনৰ বাবে বিধিগত ভাৱে আৰোপিত হৈছিল, সেই কৰ, শুল্ক উপকৰ বা মাচুল সংস্থ সূচীত উল্লিখিত হোৱা সত্ত্বেও সংসদে বিধিৰ দ্বাৰা ইয়াৰ বিপৰীত উপৰোক্ত নকৰালৈকে আগৰ দৰে আৰোপিত আৰু সেই প্ৰয়োজনৰ বাবে প্ৰয়োগ হৈ থাকিব।

২৭৮। [কোনো কোনো বিত্তীয় বিষয়ৰ সম্পৰ্কত প্ৰথম অনুসূচীৰ খ ভাগৰ বাজ্যসমূহৰ লগত কৰাৰ] সংবিধান (সপ্তম সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৫৬ বৰ্ষৰ ২৯ ধাৰা আৰু অনুসূচীৰ দ্বাৰা নিৰসিত।

“শুল্ক আগম” আদিৰ গণনা।

২৭৯। (১) এই অধ্যায়ৰ পূৰ্বোক্ত উপৰোক্ত কোনো কৰ বা শুল্কৰ সম্পৰ্কত ‘শুল্ক আগম’ মানে সংগ্ৰহ কৰা বায় বাদে কৰ বা শুল্কৰ পৰা পোৱা আগম আৰু সেই উপৰোক্ত সমূহৰ প্ৰয়োজনৰ বাবে কোনো ক্ষেত্ৰৰ ভিতৰত বা তাৰ পৰা পোৱা বুলি ধৰা যি কোনো কৰ বা শুল্কৰ শুল্ক আগম বা যি কোনো কৰ বা শুল্কৰ কোনো অংশৰ শুল্ক আগম ভাৰতৰ নিয়ন্ত্ৰক-ঘালেখা পৰীক্ষকৰ দ্বাৰা অভিনিশ্চিত আৰু প্ৰমাণিত হৈ লাগিব আৰু তেওঁৰ প্ৰমাণ পত্ৰই চূড়ান্ত হৈ।

বিত্ত আয়োগ।

(২) উপৰোক্ত উপৰোক্ত আৰু এই অধ্যায়ৰ আন যিকোনো সুস্পষ্ট উপৰক্ষাধীনে এই ভাগৰ অধীনত কোনো বাজ্যক কোনো শুল্কৰ বা কৰৰ আগম দিয়া বা দিব পৰা বিষয়ত, সংসদৰ দ্বাৰা প্ৰণীত কোনো বিধিত অথবা বাস্তুপতিৰ কোনো আদেশত আগম সমূহ গণনা কৰাৰ বীতি, কোন সময়ত বা সময়ৰ পৰা আৰু কি বীতি অনুসৰি তাক আদায় কৰিব লাগিব সেই সময় আৰু বীতি, কি দৰে এক বিত্তীয় বছৰৰ লগত আন এটা বিত্তীয় বছৰ হিচাব-পত্ৰ ঠিক ঠাক কৰিব পাৰি সেই বিষয়ে আৰু অন্যান্য প্ৰাসংগিক আৰু সহায়ক বিষয়ৰ উপৰোক্ত কৰিব পাৰে।

২৮০। (১) এই সংবিধানৰ প্ৰাৰ্থনিৰ পৰা দুই বছৰৰ ভিতৰত আৰু তাৰ পাচতো প্ৰতি পাঁচ বছৰৰ মূৰে মূৰে অথবা বাস্তুপতিৰ আৱশ্যক বুলি বিবেচনা কৰিলে ইয়াৰ আগতেই বাস্তুপতিৰ আদেশৰ দ্বাৰা এটা বিত্ত-আয়োগ গঠন কৰিব আৰু বাস্তুপতিৰ দ্বাৰা নিযুক্ত এজন সভাপতি আৰু চাৰিজন আন সদস্যৰে সেই আয়োগ গঠিত হৈ।

(২) সংসদে বিধিৰ দ্বাৰা, আয়োগৰ সদস্যকূপে নিযুক্ত হৈব কাৰণে অপেক্ষিত অৰ্হতাসমূহ আৰু সদস্যসকলৰ বাছনিৰ বীতি নিৰ্দিষ্ট কৰিব পাৰে।

(৩) আয়োগৰ কৰ্তব্য হৈ-

(ক) যিবোৰ কৰ শুল্ক আগম এই অধ্যায়ৰ অধীনত সংঘ আৰু বাজ্যসমূহৰ মাজত বিভাজিত হৈ লাগে বা হয় সেইবোৰ কৰ শুল্ক আগম সংঘ আৰু বাজ্যসমূহৰ মাজত বিভৰণ সম্পৰ্কে আৰু বাজ্যসমূহৰ মাজত এনেকুৱা আগমৰ নিজ নিজ অংশৰ বাটোৱাৰা সম্পৰ্কে ;

(খ) ভাৰতৰ সঞ্চিত নিধিৰ পৰা বাজ্য বিলাকৰ বাজস্বৰ সাহায্য-অনুদান কৰোতে পালনীয় নীতি সমূহৰ সম্পৰ্কে ;

[(খ-খ) বাজ্যৰ বিত্ত আয়োগৰ দ্বাৰা কৃত চুপাবিছ সমূহৰ ভিত্তিত বাজ্যৰ পৌৰসভাসমূহৰ সম্পদৰাজিৰ অনু পূৰণ কৰাৰ বাবে কোনো বাজ্যৰ সঞ্চিত নিধি বৰ্দ্ধিত কৰিবলৈ আৱশ্যকীয় ব্যৱস্থা সমূহৰ বিষয়ত;]

[(ঘ) সচল বিত্তৰ স্বার্থৰ হেতু বাস্তুপতিৰ দ্বাৰা আয়োগলৈ নিৰ্দেশিত আন যিকোনো বিষয় সম্পৰ্কে ;

বাস্তুপতিৰ চুপাবিছ সমূহ দিয়া।

১। সংবিধান (ত্ৰিসপ্ততিম সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৯২ বৰ্ষৰ ধাৰা ৩ৰ দ্বাৰা অন্তঃস্থাপিত (২৪-৪-১৯৯৩ তাৰিখৰ পৰা প্ৰভাৱী হোৱাকৈ)

২। সংবিধান (চতুৰ্থসপ্ততিম সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৯২ৰ ধাৰা ৩ বৰ্ষৰ দ্বাৰা উপৰোক্ত (গ), উপৰোক্ত (ঘ) হিচাবে পুনঃ অক্ষৰাঙ্কিত কৰা হৈছে আৰু খণ্ড (গ) অন্তঃস্থাপিত কৰা হৈছে।

দ্বাদশ ভাগ — বিত্ত, সম্পত্তি, সংবিদা আরু বাদসমূহ — অনুচ্ছেদ ২৮০-২৮৫

(৪) বিত্ত আয়োগে তেওঁলোকের প্রক্রিয়া নিজে নির্ধারণ করিব আৰু তেওঁলোকের কৃত্য সম্পাদন বিষয়ত সংসদে বিধিৰ দ্বাৰা যি ক্ষমতা প্ৰদান কৰে সেই ক্ষমতাৰ অধিকাৰী হ'ব।

২৮১। ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে এই সংবিধানৰ উপৰক্ষ অনু সৰি বিত্ত আয়োগৰ দ্বাৰা কৰা প্ৰত্যেকটো চুপাবিহসমূহ। চুপাবিছ চুপাবিছ সম্পর্কে লোৱা কাৰ্যৰ ব্যাখ্যাসূচক জ্ঞাপনৰ সৈতে সংসদৰ প্ৰত্যেকটো চুপাবিহসমূহ। সদনতে দিয়াৰ।

বিধি বিত্তীয় উপবন্ধসমূহ

২৮২। সংঘই বা বাজ্যই যিকোনো সাৰ্বজনিক প্ৰয়োজনৰ বাবে যিকোনো অনুদান দিব পৰিব, যদিওৱা সেই প্ৰয়োজনটো এনে এক প্ৰয়োজন নহয় যাৰ সম্পর্কত সংসদে বা যথাস্থিতি সেই বাজ্যৰ বিধান ঘণ্টলে বিধি প্ৰণয়ন কৰিব পাৰে।

সংঘ বা বাজ্যৰ দ্বাৰা
নিজৰ বাজ্যস্বৰ পৰা
কৰিবলগীয়া বায়।

২৮৩। (১) ভারতৰ সঞ্চিত নিধি আৰু আকশ্মিকতা নিধিৰ অভিবক্ষা, এনে নিধিত ধন জমা দিয়া, তাৰ পৰা ধন উলিওৰা, ভারত চৰকাৰৰ দ্বাৰা বা হকে প্ৰাপ্ত আৰু উক্ত ধৰণৰ নিধিত জমা কৰা ধনৰ বাহিৰে আন বাজ্যখনা ধনৰ অভিবক্ষা, ভারতৰ লোকলেখালৈ সেই ধন দিয়া আৰু তেনে লেখাৰ পৰা ধন উলিওৰা আৰু পুৰোৰাজ্য বিষয়ৰ সৈতে সংযুক্ত বা তাৰ সহায়ক আন সকলো বিষয়ৰ বিনিয়মন সংসদৰ দ্বাৰা প্ৰণীত বিধিৰ দ্বাৰা হ'ব, আৰু তাৰ যেতিয়ালৈকে সেই মৰ্মে উপৰক্ষ প্ৰস্তুত কৰা নহয়, ৰাষ্ট্ৰপতিৰ দ্বাৰা প্ৰণীত নিয়মাবলীৰ দ্বাৰা বিনিয়মিত হ'ব।

সঞ্চিত নিধি,
আকশ্মিকতা নিধি
আৰু লোকলেখাল
জমা কৰা ধনৰ
অভিবক্ষা, ইত্যাদি।

(২) বাজ্যৰ সঞ্চিত নিধি আৰু আকশ্মিকতা নিধিৰ অভিবক্ষা, এনে নিধিত জমা দিয়া, তাৰ পৰা ধন উলিওৰা, বাজ্য চৰকাৰৰ দ্বাৰা বা হকে প্ৰাপ্ত আৰু উক্ত ধৰণৰ নিধিত জমা কৰা ধনৰ বাহিৰে আন বাজ্যখনা ধনৰ অভিবক্ষা, বাজ্যখনৰ লোকলেখালৈ সেই ধন দিয়া আৰু তেনে লেখাৰ পৰা ধন উলিওৰা আৰু পুৰোৰাজ্য বিষয়ৰ সৈতে সংযুক্ত বা তাৰ সহায়ক আন সকলো বিষয়ৰ বিনিয়মন বিধান ঘণ্টলৈ দ্বাৰা প্ৰণীত বিধিৰ দ্বাৰা হ'ব আৰু যেতিয়ালৈকে সেই মৰ্মে উপৰক্ষ প্ৰস্তুত কৰা নহয়, বাজ্যখনৰ বাজ্যপালৰ [* * *] দ্বাৰা প্ৰণীত নিয়মাবলীৰ দ্বাৰা সেইবোৰ বিনিয়মিত হ'ব।

২৮৪। (ক) যথাস্থিতি ভারত চৰকাৰ বা বাজ্য চৰকাৰৰ দ্বাৰা সংগ্ৰহীত বা প্ৰাপ্ত কৰা বাজ্য কিম্বা বাজ্যখনা ধনৰ বাহিৰে, সংঘ বা বাজ্যৰ কামত নিযুক্ত কোনো পদাধিকাৰীৰ দ্বাৰা তেওঁৰ সেই ক্ষমতাত প্ৰাপ্ত বা তেওঁৰ ওচৰত গচ্ছিত সকলো ধন, বা

লোকসেৱক আৰু
ন্যায়ালয়ৰ দ্বাৰা প্ৰাপ্ত
বানীসকলৰ দ্বাৰা
গচ্ছিত ধন আৰু
অন্যান্য ধনৰ
অভিবক্ষা।

(খ) কোনো বাদ, বিষয়, লেখা বা বৃক্ষিতৰ নামত ভারতৰ বাজ্যক্ষেত্ৰৰ অস্তৰ্গত যিকোনো ন্যায়ালয়ৰ দ্বাৰা প্ৰাপ্ত বা ন্যায়ালয়ৰ ওচৰত গচ্ছিত সকলো ধন,

যথাস্থিতি, ভারতৰ লোক লেখাত বা বাজ্যৰ লোক লেখাত জমা হ'ব।

বাজ্যৰ কৰ
আৰোপণৰ পৰা
সংঘৰ সম্পত্তিৰ
বেহাই।

২৮৫। (১) সংসদে বিধিৰ দ্বাৰা অন্যথা উপৰক্ষ নকৰালৈকে, থগ (১)ৰ একোবেই কোনো বাজ্যৰ অস্তৰ্গত যিকোনো পদাধিকাৰীকেই সংঘৰ যিকোনো সম্পত্তিৰ ওপৰত কৰ লগোৱাত বাধা নিদিব যদিহে এই সংবিধানৰ প্ৰাৰম্ভণিৰ অবোৰহিত পুৰোৰ সেই সম্পত্তিত কৰ বাধা আৰোপণীয় আছিল বা কৰ আৰোপণীয় বুলি ধৰা আছিল আৰু যেতিয়ালৈকে উক্ত কৰ সেই বাজ্যৰ ভিতৰত আৰোপণীয় হৈ থাকে।

১। সংবিধান (সংশোধন) অধিনিয়ম ১৯৫৬ ৰ ২৯ ধৰা আৰু অনুসূচীৰ দ্বাৰা
'বা বাজপ্ৰমুখ' শব্দ সমূহ লোপ কৰা হৈছে।

ঘাদশ ভাগ — বিত্ত, সম্পত্তি, সংবিদা আৰু বাদসমূহ — অনুচ্ছেদ ২৮৬-২৮৭

বস্তুৰ ক্রয় বা
বিক্রয়ৰ ওপৰত
কৰ আৰোপণ
বিষয়ে নিৰ্বন্ধন।

২৮৬ (১) কোনো বাজ্যৰ বিধিয়ে, বস্তুৰ ক্রয় বা বিক্রয়ৰ ওপৰত কৰ আৰোপণ নকৰিব বা কৰ আৰোপণৰ প্ৰাধিকাৰ প্ৰদান নকৰিব যেতিয়ানেকি এই ক্রয় বা বিক্রয় —

(ক) বাজ্যৰ বাহিৰত হয় ; বা

(খ) ভাৰতৰ বাজ্যক্ষেত্ৰৰ ভিতৰলৈ বা ভাৰতৰ বাজ্যক্ষেত্ৰৰ পৰা বাহিৰলৈ বস্তুৰ আমদানি অথবা ৰপ্তানি কৰাৰ সময়ত হয়।

১ [*   *   *   *   *   *]

* [(২) খণ্ড (১)ত বৰ্ণিত প্ৰকাৰ সমূহৰ যিকোনোটো প্ৰকাৰে কোনো বস্তুৰ বিক্ৰয় কৰিয়া হয় সেইটো নিৰ্জীবণ কৰিবৰ বাবে সংসদে বিধিৰ দ্বাৰা মীতি সুত্ৰিত কৰিব পাৰে।

* [(৩) যেতিয়ানেকি কোনো বাজ্যৰ যিকোনো বিধিয়ে —

(ক) আন্তঃ বাজ্যিক বেপাৰ বা বাণিজ্যত সংসদে বিধিৰ দ্বাৰা বিশেষ মহান্তিপূৰ্ণ বুলি ঘোষিত কৰা কোনো মালৰ ক্রয় বা বিক্রয়ৰ ওপৰত কোনো কৰ আৰোপণ কৰে বা আৰোপণ কৰিবলৈ প্ৰাধিকৃত কৰে ; অথবা

(খ) মালৰ ক্রয় বা বিক্রয়ৰ ওপৰত এনে কৰ আৰোপণ কৰে বা আৰোপণ কৰিবলৈ প্ৰাধিকৃত কৰে যিবিলাক অনুচ্ছেদ ৩৬৬ৰ খণ্ড (২৯ ক) ৰ উপথণ্ড (খ), উপথণ্ড (গ) বা উপথণ্ড (ঘ) ত উল্লিখিত প্ৰকৃতিৰ কৰ হয় ; তেতিয়া তেনে কৰৰ উদ্গ্ৰহণ পজ্ঞাতি, নিৰিখ আৰু অন্যান্য প্ৰসংগতিৰ সমৰক্ষত সেই বিধি এনেকুৰা নিৰ্বন্ধন আৰু চৰ্ত সমূহৰ অধ্যৱীন হব যিবিলাকনেকি সংসদে বিধিৰ দ্বাৰা বিনিৰ্দিষ্ট কৰি দিয়ে।]]

২৮৭। যেতিয়ালৈকে সংসদে বিধিৰ দ্বাৰা অন্যথা উপৰাজ নকৰে, বাজ্যৰ কোনো বিধিয়ে এনে বিদ্যুতৰ চৰকাৰৰ দ্বাৰা উৎপাদিত ইওক বা আন ব্যক্তিৰ দ্বাৰাই উৎপাদিত ইওক, বিক্ৰয় বা ব্যবহাৰৰ ওপৰত কৰ আৰোপণ নকৰিব বা কৰ আৰোপণৰ প্ৰাধিকাৰ লিপিৰ যি বিদ্যুত —

(ক) ভাৰত চৰকাৰৰ দ্বাৰা ব্যবহৃত হয়, কিম্বা ভাৰত চৰকাৰক সেই চৰকাৰৰ ব্যবহাৰৰ কাৰণে বিক্ৰী কৰা হয় ; বা

(খ) ভাৰত চৰকাৰৰ দ্বাৰা বা বেলওবে পৰিচালনা কৰা কোনো বেলওবে কোম্পানীৰ দ্বাৰা বেলওবেৰ নিৰ্মাণ, পৰিপালন বা পৰিচালনাৰ কামত ব্যবহৃত হয়, কিম্বা সেই চৰকাৰৰ ওচৰত বা তেনে কোনো বেলওবেৰ কোম্পানীৰ ওচৰত কোনো বেলওবেৰ নিৰ্মাণ, পৰিচালনা বা পৰিপালন কৰাত ব্যবহাৰৰ বাবে বিক্ৰী কৰা হয়,

আৰু বিদ্যুত বিক্ৰয়ৰ ওপৰত কৰ আৰোপণকাৰী বা কৰ আৰোপণৰ প্ৰাধিকাৰী এনে কোনো বিধিয়ে এইটো সুনিশ্চিত কৰিব যাতে ভাৰত চৰকাৰৰ ব্যবহাৰৰ কাৰণে উক্ত চৰকাৰৰ ওচৰত বিক্ৰী কৰা বিদ্যুতৰ মূল্য, বা উপৰোক্ত বিধিৰ কোনো বেলওবে কোম্পানীৰ ওচৰত কোনো বেলওবেৰ নিৰ্মাণ, পৰিপালন অথবা পৰিচালনাৰ বাবে বিক্ৰী কৰা বিদ্যুতৰ মূল্য যথেষ্ট পৰিমাণে ব্যবহাৰ কৰা আন গ্ৰাহকৰ পৰা লোৱা মূল্যতকৈ কৰৰ পৰিমাণ বাদ দিলে যিমান হয় সিমানেই হব।

১। সংবিধান (ষষ্ঠ সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৫৬ৰ ৪ ধাৰাৰ দ্বাৰা খণ্ড (১) ৰ স্পষ্টীকৰণ লোপ কৰা হৈছে।

২। উক্ত অধিনিয়মৰ ৪ ধাৰাৰ দ্বাৰা মূল খণ্ড (২) আৰু (৩) ৰ পৰিবৰ্ত্তে প্ৰতিষ্ঠাপিত কৰা হৈছে।

৩। সংবিধান (যটচতৰিংশ সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৮২ৰ ধাৰা ৩ৰ দ্বাৰা প্ৰতিষ্ঠাপিত।

দ্বাদশ ভাগ—বিত্ত, সম্পত্তি, সংবিদা আৰু বাদসমূহ— অনুচ্ছেদ ২৮৮ - ২৯০

২৮৮ (১) বাট্টপত্রিয়ে আদেশৰ দ্বাৰা অন্যথা উপবন্ধ নকৰিলে, এই সংবিধানৰ প্ৰাৰম্ভণিৰ অবৰাহিত পূৰ্বলৈকে বলবৎ থকা কোনো ৰাজ্যৰ বিধিয়ে কোনো অস্তঃৰাজ্যিক নদী বা নদীৰ উপত্যকাক নিয়ন্ত্ৰণ কিম্বা উন্নত কৰাৰ অৰ্থে থকা কোনো বৰ্তমান বিধিৰ দ্বাৰা অথবা সংসদে প্ৰণয়ন কৰা কোনো বিধিৰ দ্বাৰা স্থাপিত হোৱা কোনো প্ৰাধিকাৰীৰ দ্বাৰা সঞ্চিত, উৎপাদিত, ব্যৱহৃত বা বাণিত বা বিক্ৰীত কোনো পানী বা বিদ্যুতৰ সম্বন্ধত কোনো কৰ আৰোপ নকৰিব কিম্বা কৰ আৰোপণৰ প্ৰাধিকাৰ প্ৰদান নকৰিব।

স্পষ্টীকৰণ— এই খণ্ডট “বলবত্ত থকা কোনো ৰাজ্যৰ বিধি” কথা ফাকিয়ে এই সংবিধানৰ প্ৰাৰম্ভণিৰ পূৰ্বে পাৰিব বা প্ৰণীত হোৱা আৰু পূৰ্বে নিৰসিত নোহোৱা ৰাজ্যৰ যিকোনো বিধিকেই বুজাৰ যদিওবা সেই বিধি বা তাৰ কোনো ভাগ বিশেষ সেই সময়ত ৰাজ্যৰ সকলোতে বা কোনো বিশেষ ক্ষেত্ৰত বলবত্ত নেথাকিবও পাৰে।

(২) কোনো ৰাজ্যৰ বিধান মণ্ডলে বিধিৰ দ্বাৰা খণ্ড (১)ত উল্লিখিত যিকোনো কৰ আৰোপণ কৰিব বা আৰোপণ কৰাৰ প্ৰাধিকাৰ দিব পাৰে, কিন্তু এনে কোনো বিধিৰ কোনো প্ৰভাৱ নেথাকিব যদিহে ৰাষ্ট্ৰপতিৰ বিবেচনার্থে বাঞ্ছিত হৈ তেওঁৰ অনুমতি লাভ নকৰে আৰু যদি এনে কোনো বিধিয়ে কোনো প্ৰাধিকাৰীৰ দ্বাৰা সেই বিধিৰ অধীনত প্ৰস্তুত হৰলগীয়া নিয়ম বা আদেশৰ জৰিয়তে সেই কৰ হাৰ আৰু অন্যান্য প্ৰাসংগিকতা নিয়ত কৰাৰ উপবন্ধ কৰে, তেনেহলে সেই বিধিয়ে এনে কোনো নিয়ম প্ৰস্তুত কৰিবলৈ বা আদেশ দিবলৈ হলে ৰাষ্ট্ৰপতিৰ পূৰ্ব সম্মতি লোৱাৰ উপবন্ধ কৰিব।

২৮৯। (১) ৰাজ্যৰ আয় আৰু সম্পত্তি সংঘৰ কৰ আৰোপণৰ পৰা বেহাই পাৰ।

(২) খণ্ড (১)ৰ যিকোনো কথাই, কোনো ৰাজ্য চৰকাৰৰ দ্বাৰা বা হকে কৰা যিকোনো প্ৰকাৰৰ বেপোৰ বা কাৰবাৰৰ সম্বন্ধত, অথবা তৎসম্পর্কিত কোনো কাৰ্য্যৰ সম্বন্ধত, অথবা তেনে বেপোৰ বা কাৰবাৰৰ প্ৰয়োজনার্থে ব্যৱহৃত বা অধিকৃত কোনো সম্পত্তিৰ সম্বন্ধত, অথবা তাৰ পৰা প্ৰোত্তৃত বা উত্তৃত কোনো আয়ৰ সম্বন্ধত, সংসদে বিধিৰ দ্বাৰা যথা উপবন্ধিত কৰা বিস্তৃতি পৰ্যন্ত কোনো কৰ যদি থাকে, আৰোপণ কৰাৰ পৰা অথবা আৰোপণ কৰিবলৈ প্ৰাধিকৃত কৰাৰ পৰা সংঘক বাধা নিদিয়ে।

(৩) সংসদে বিধিৰ দ্বাৰা, চৰকাৰৰ সাধাৰণ কৃত্যৰ প্ৰাসংগিক বুলি ঘোষণা কৰা কোনো বেপোৰ বা ব্যৱসায়ৰ ক্ষেত্ৰত বা কোনো শ্ৰেণীৰ বেপোৰ বা ব্যৱসায়ৰ ক্ষেত্ৰত খণ্ড (২) ব কোনো কথাই প্ৰয়োগ নহব।

২৯০। যেতিয়ানেকি এই সংবিধানৰ উপবন্ধৰ অধীনত কোনো ন্যায়ালয়ৰ বা আয়োগৰ ব্যয় সমূহ বা এই সংবিধানৰ প্ৰাৰম্ভণিৰ পূৰ্বে ভাৰতত সমৰ্টটৰ অধীনত অথবা এনে প্ৰাৰম্ভণিৰ পশ্চাত, সংঘৰ বা কোনো এখন ৰাজ্যৰ কাৰ্য্যৰ সম্পর্কত সেৱা কৰা কোনো ব্যক্তিক বা তেওঁৰ সম্বন্ধত দিব লগা অৱসৰ বেতন ভাৰতৰ সঞ্চিত নিধি নাইবা ৰাজ্যৰ সঞ্চিত নিধিৰ ওপৰত ভাৰিত হৰ তেতিয়া, যদি—

কোনো কোনো ক্ষেত্ৰত পানী বা বিদ্যুতৰ সম্বন্ধত
ৰাজ্যৰ দ্বাৰা
আৰোপিত কৰ পৰা
বেহাই।

সংঘৰ কৰ আৰোপণৰ
পৰা ৰাজ্যৰ আয় আৰু
সম্পত্তিৰ বেহাই।

(ক) ভাৰতৰ সঞ্চিত নিধিৰ ওপৰত ভাৰ পৰা ক্ষেত্ৰত, ন্যায়ালয় বা আয়োগে কোনো ৰাজ্যৰ পৃথক আৱশ্যকতা সমূহৰ কোনোটো পূৰণ কৰে বা সেই ব্যক্তিয়ে সম্পূৰ্ণতঃ বা আংশিক ভাবে কোনো এখন ৰাজ্যৰ কাৰ্য্যৰ সম্পর্কত সেৱা কৰে; অথবা

(খ) কোনো এখন ৰাজ্যৰ সঞ্চিত নিধিৰ ওপৰত ভাৰ পৰা ক্ষেত্ৰত, ন্যায়ালয় বা আয়োগে সংঘ বা আন এখন ৰাজ্যৰ পৃথক আৱশ্যকতা সমূহৰ কোনোটো পূৰণ কৰে বা সেই ব্যক্তিয়ে সম্পূৰ্ণতঃ বা ভাগতঃ সংঘ বা আন এখন ৰাজ্যৰ কাৰ্য্যৰ সম্পর্কত সেৱা কৰে,

কিছুমান ব্যয় আৰু
অৱসৰ বেতন
সম্পর্কে সমাযোজন।

তেনেহলে যথাস্থিতি মতে, সেই ৰাজ্যৰ সঞ্চিত নিধি বা ভাৰতৰ সঞ্চিত নিধি নাইবা আনখন ৰাজ্যৰ সঞ্চিত নিধিৰ ওপৰত সেই ব্যয় বা অৱসৰ বেতনৰ সম্বন্ধত এনেকুৱা অংশদানৰ ভাৰ পৰিব আৰু সেই নিধিৰ পৰা দিব লাগিব যি অংশনেকি কৰাৰ কৰা হয় অথবা কৰাৰ অবিহনে ভাৰতৰ মুখ্য ন্যায়াধিপতিৰ দ্বাৰা নিযুক্ত মধ্যস্থই নিৰ্দ্বাৰণ কৰে।

দ্বাদশ ভাগ — বিভু, সম্পত্তি, সংবিদা আৰু বাদসমূহ — অনুচ্ছেদ ২৯০ক-২৯৪

কিছুমান দেৱাস্থম নিধিলৈ বাৰ্ষিক শোধন।

১ [২৯০ কা ছয়চষ্টিষ লাখ পঞ্চাশ হাজাৰ টকাৰ এক বাশিৰ প্রত্যেক বছৰে কেৰালা বাজাৰ সঞ্চিত নিধিৰ ওপৰত ভাৰ পৰিব আৰু তিবাকুৰ দেৱাস্থম নিধিক সেই টকা তাৰ পৰা শোধ কৰিব লাগিব, আৰু তেবলাখ পঞ্চাশ হাজাৰ টকাৰ এক বাশিৰ প্রত্যেক বছৰে

২ [তামিল নাড়ু] বাজাৰ সঞ্চিত নিধিৰ ওপৰত ভাৰ পৰিব আৰু ১৯৫৬ চনৰ লবেছৰৰ পহিলা দিনৰ দিনা তিবাকুৰ-কেটীন বাজাৰ পৰা সেই বাজ্যলৈ হস্তান্তৰিত হোৱা বাজ্যকে এত ধৰ্কা হিসু যদিৰ আৰু পৰিত্ব স্থান সমূহ সংৰক্ষণ কৰিবলৈ সেই বাজ্যত স্থাপিত দেৱাস্থম নিধিক সেই টকা তাৰ পৰা শোধ কৰিব লাগিব।]

৩ [২৯১ * * * * *]

তৃতীয় অধ্যায় — ধাৰলোৱা

ভাৰত চৰকাৰৰ ধাৰা ধাৰ গ্ৰহণ।

বাজ্যসমূহৰ ধাৰা ধাৰ গ্ৰহণ।

২৯২ সংসদে বিধিৰ ধাৰা সময়ে যথা নিয়ত কৰি দিয়া পৰিসীমাৰ ভিতৰত, যদি তেনে কোনো পৰিসীমা থাকে, ভাৰতৰ সঞ্চিত নিধিৰ প্ৰত্যাভূতিৰ ওপৰত ধাৰ লোৱালৈকে আৰু তেনেদেৰে যথা নিয়ত কৰা পৰিসীমাৰ ভিতৰত, যদি তেনে কোনো পৰিসীমা থাকে, প্ৰত্যাভূতি দিয়ালৈকে সংঘৰ কাৰ্য পালিকা ক্ষমতা বিস্তৃত হৈছে।

২৯৩ (১) কোনো বাজাৰ বিধান মণ্ডলে বিধিৰ ধাৰা সময়ে সময়ে যথা নিয়ত কৰি দিয়াৰ পৰিসীমাৰ ভিতৰত, যদি তেনে কোনো পৰিসীমা থাকে, সেই বাজাৰ সঞ্চিত নিধিৰ প্ৰত্যাভূতিৰ ওপৰত ভাৰতৰ বাজ্যক্ষেত্ৰৰ ভিতৰত ধাৰ গ্ৰহণ কৰালৈকে আৰু তেনেদেৰে নিয়ত কৰা পৰিসীমাৰ ভিতৰত, যদি তেনে কোনো পৰিসীমা থাকে, প্ৰত্যাভূতি দিয়ালৈকে এই কৰা পৰিসীমাৰ ভিতৰত, যদি তেনে কোনো পৰিসীমা অতিক্ৰম কৰা নহয়, তেতিয়ালৈকে কোনো বাজ্যাই ধাৰ গ্ৰহণ কৰা নিয়ত কৰি দিয়া আপোনাক অস্বীকৃতি আন্তঃক্ষেত্ৰে থাকে, তেনেহলে কোনো বাজ্যাই ভাৰত চৰকাৰৰ সম্পর্কত প্ৰত্যাভূতি দিব পাৰে, আৰু এনে ধাৰ দিবৰ কাৰণে যি ধন লাগে তাৰ ভাৰতৰ সঞ্চিত নিধিৰ ওপৰত পৰিব।

(২) সংসদৰ ধাৰা প্ৰণীত কোনো বিধিৰ ধাৰা বা অধীনত বাকি দিয়া চৰ্ত সাপেক্ষে ভাৰত চৰকাৰে কোনো বাজ্যক ধাৰ দিব পাৰে বা যেতিয়ালৈকে অনুচ্ছেদ ২৯২ৰ ধাৰা ভাৰত চৰকাৰে কোনো পৰিসীমা অতিক্ৰম কৰা নহয়, তেতিয়ালৈকে কোনো বাজ্যাই ধাৰ গ্ৰহণ কৰা নিয়ত কৰি দিয়া আপোনাক অস্বীকৃতি আন্তঃক্ষেত্ৰে থাকে, তেনেহলে কোনো বাজ্যাই ভাৰত চৰকাৰৰ সম্মতি বিনা কোনো ধাৰ লব নোবাৰিব পাৰে।

(৩) ভাৰত চৰকাৰে বা ইয়াৰ পূৰ্ববৰ্তী চৰকাৰে কোনো বাজাৰ হাতত দিয়া, অথবা ভাৰত চৰকাৰে বা ইয়াৰ পূৰ্ববৰ্তী চৰকাৰে প্ৰত্যাভূতি দিয়া কোনো ধাৰৰ কোনো অন্য কৰ্তৃত অস্বীকৃতি আন্তঃক্ষেত্ৰে থাকে, তেনেহলে কোনো বাজ্যাই ভাৰত চৰকাৰৰ সম্মতি বিনা কোনো ধাৰ লব নোবাৰিব পাৰে।

(৪) এনেকুৰা চৰ্ত সাপেক্ষে, যদি কিংবা চৰ্ত থাকে, খণ্ড (৩)ৰ অধীনত সম্মতি দিব পাৰে যি চৰ্ত বেকি ভাৰত চৰকাৰে আবোপ কৰাটো উচিত বুলি ভাৰে।

তৃতীয় অধ্যায়—সম্পত্তি, সংবিদা, অধিকাৰ, দায়িত্ব, বাধ্য-বাধকতা আৰু বাদসমূহ

২৯৪ এই সংবিধানৰ প্ৰাৰম্ভণিৰ লগে লগে —

এই সংবিধানৰ প্ৰাৰম্ভণিৰ পূৰ্বেৰ পাকিস্তান ডমিনিয়ন অথবা পশ্চিম বংগ, পূৰ্ব বংগ, পশ্চিম পঞ্চাব আৰু পূৰ্ব পঞ্চাব প্ৰদেশ সমূহ সৃষ্টি হোৱাৰ কাৰণ বশতঃ কৰা বা কৰিব লজীয়া হোৱা কোনো সমায়োজন সাপেক্ষে —

১। সংবিধান (সন্তুম সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৫৬ৰ ১৯ ধাৰাৰ ধাৰা 'মদ্রাজ' শব্দৰ

২। মদ্রাজ বাজ্য (নাম পৰিবৰ্তন) অধিনিয়ম, ১৯৬৮ৰ ৪ ধাৰাৰ ধাৰা 'মদ্রাজ' শব্দৰ সলনি প্ৰতিষ্ঠাপিত (১৪-১৯৬৯ তাৰে পৰা)।

৩। সংবিধান (বৰ্তবিশ সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৭১ৰ ধাৰা ২ৰ ধাৰা অনুচ্ছেদ ২৯১ লোপ কৰা হৈছে (১৪-১২-৭১ তাৰে পৰা)।

কিছুমান ক্ষেত্ৰত সম্পত্তি, বিভু, অধিকাৰ, দায়িত্ব আৰু বাধ্য- বাধকতাৰ উন্নৰাধিকাৰ।

ভাদ্য ভাগ—বিত্ত, সম্পত্তি, সংবিদা আৰু বাদসমূহ—অনুচ্ছেদ ২৯৪-২৯৬

- (ক) যি সম্পত্তি আৰু বিভব এনে প্ৰাৰ্থণিৰ অব্যবহিত পূৰ্বেৰ ভাৰত ডিমিনিয়ন চৰকাৰৰ প্ৰয়োজনৰ বাবে মহামান্য সঞ্চাটৰ ওপৰত ন্যস্ত আছিল আৰু যি সম্পত্তি আৰু বিভব এনে প্ৰাৰ্থণিৰ অব্যবহিত পূৰ্বেৰ প্ৰত্যেকখন বাজ্যপালৰ প্ৰদেশৰ চৰকাৰৰ প্ৰয়োজনৰ বাবে মহামান্য সঞ্চাটৰ ওপৰত ন্যস্ত আছিল, সেই সকলো সম্পত্তি আৰু বিভব যথাক্রমে সংঘ আৰু তত্ত্ব স্থানীয় বাজ্যৰ ওপৰত ন্যস্ত হৈব; আৰু
- (খ) ভাৰত ডিমিনিয়ন চৰকাৰ আৰু প্ৰত্যেকখন বাজ্যপালৰ প্ৰদেশৰ চৰকাৰৰ সকলো অধিকাৰ, দায়িত্ব আৰু বাধ্য-বাধকতা লাগিলে কোনো সংবিদাৰ পৰাই উত্তৰ হওক, বা অন্যথাই উত্তৰ হওক, যথাক্রমে ভাৰত চৰকাৰ আৰু প্ৰত্যেক তৎস্থানীয় বাজ্যৰ চৰকাৰৰ অধিকাৰ, দায়িত্ব আৰু বাধ্য-বাধকতা হৈব।

২৯৫ (১) এই সংবিধানৰ প্ৰাৰ্থণিৰ লগে লগে ভাৰত চৰকাৰৰ দ্বাৰা সংশ্লিষ্ট ভাৰতীয় বাজ্যৰ চৰকাৰৰ লগত কৰা কোনো কৰাৰ সাপেক্ষে —

- (ক) এনে প্ৰাৰ্থণিৰ অব্যবহিত পূৰ্বেৰ প্ৰথম অনুসূচীৰ খ ভাগত বিনিৰ্দিষ্ট এখন বাজ্যৰ তৎস্থানীয় কোনো ভাৰতীয় বাজ্যৰ ওপৰত ন্যস্ত থকা সকলো সম্পত্তি আৰু বিভব সংঘৰ ওপৰত ন্যস্ত হৈব যদিহে এনে প্ৰাৰ্থণিৰ অব্যবহিত পূৰ্বেৰ এনে সম্পত্তি আৰু বিভব -- যি প্ৰয়োজন সমূহৰ বাবে ধাৰণ কৰা হৈছিল তাৰ পিছতো সংঘ-সূচীত প্ৰগণিত বিষয় সমূহৰ যিকোনোটোৱ সম্পর্কত সংঘৰ সেই একে প্ৰয়োজনেই হয়, আৰু
- (খ) প্ৰথম অনুসূচীৰ খ ভাগত বিনিৰ্দিষ্ট এখন বাজ্যৰ তৎস্থানীয় কোনো ভাৰতীয় বাজ্যৰ সকলো অধিকাৰ, দায়িত্ব আৰু বাধ্য-বাধকতা লাগিলে কোনো সংবিদাৰ পৰাই উত্তৰ হওক বা অন্যথাই উত্তৰ হওক, ভাৰত চৰকাৰৰ অধিকাৰ, দায়িত্ব আৰু বাধ্য-বাধকতা হৈব, যদিহে এনে প্ৰাৰ্থণিৰ পূৰ্বেৰ যি প্ৰয়োজনৰ বাবে এনে অধিকাৰৰ সমূহ অৰ্জন কৰা বা দায়িত্ব বা বাধ্য-বাধকতা সমূহ লোৱা হৈছিল তাৰ পিছতো সংঘ-সূচীত প্ৰগণিত বিষয় সমূহৰ যি কোনোটোৱ সম্পর্কত সংঘৰ সেই একে প্ৰয়োজনেই হয়।

(২) যথা উপৰোক্ত সাপেক্ষে প্ৰথম অনুসূচীৰ খ ভাগত বিনিৰ্দিষ্ট প্ৰত্যেক বাজ্যৰ চৰকাৰ, এই সংবিধানৰ প্ৰাৰ্থণিৰ লগে লগে কোনো সংবিদাৰ পৰা উত্তৰ হোৱা বা অন্যথাই উত্তৰ হোৱা কিন্তু খণ্ড (১)ত উল্লেখ কৰাৰোৰ বাহিৰে আন সকলো সম্পত্তি, বিভব আৰু সকলো অধিকাৰ, দায়িত্ব আৰু বাধ্য-বাধকতাৰ সম্বন্ধত তৎস্থানীয় ভাৰতীয় বাজ্যৰ চৰকাৰৰ উত্তৰাধিকাৰী হৈব।

২৯৬ এই সংবিধানৰ প্ৰবৰ্তন নোহোৱাহেতেন ভাৰতৰ বাজ্যক্ষেত্ৰত থকা যি সম্পত্তি বাজগামী বা ম্যাদ অন্ত হোৱাৰ দ্বাৰা অথবা অধিকাৰ প্ৰাপ্ত স্বামীৰ অবিহনে স্বামীহীনৰপে মহামান্য সঞ্চাট বা যথাস্থিতি মতে কোনো ভাৰতীয় বাজ্যৰ বাজন্যলৈ প্ৰাপ্ত হ'লহেতেন, তেনে সম্পত্তি ইয়াৰ পাচত উপৰোক্ত সাপেক্ষে কোনো এখন বাজ্যত থাকিলে এনে বাজ্যত ন্যস্ত হৈব আৰু আন যিকোনো ক্ষেত্ৰত সংঘত ন্যস্ত হৈব :

পৰঙ্গ, যি তাৰিখত কোনো সম্পত্তি মহামান্য সঞ্চাটলৈ বা কোনো এখন ভাৰতীয় বাজ্যৰ বাজন্যলৈ এনে ভাৰতে প্ৰাপ্ত হ'লহেতেন, সেই সময়ত যদি তেনে সম্পত্তি ভাৰত চৰকাৰৰ বা কোনো বাজ্যৰ চৰকাৰৰ নিয়ন্ত্ৰণ বা অধীনত থাকে তেনেহেলে যি প্ৰয়োজনৰ বাবে তাক ব্যবহাৰ কৰা বা ধাৰণ কৰা হৈছিল সেই প্ৰয়োজন যদি সংঘৰ হয় তেনেহেলে সংঘত বা সেই প্ৰয়োজন যদি বাজ্যৰ হয় তেনেহেলে সেই বাজ্যত ন্যস্ত হৈব।

স্পষ্টাকৰণ — এই অনুচ্ছেদত থকা 'বাজন্য' আৰু 'ভাৰতীয় বাজ' পদ দুফাকিৰ অৰ্থ অনুচ্ছেদ ৩৬৩ত থকা সেই পদৰ অৰ্থৰ সৈতে একে হৈব।

অন্যান্য ক্ষেত্ৰত
সম্পত্তি, বিভব,
অধিকাৰ, দায়িত্ব
আৰু বাধ্য-বাধকতাৰ
উত্তৰাধিকাৰ।

বাজগামী বা ম্যাদ
অন্ত হোৱা বা স্বামী
হীনতৰ পৰা প্ৰাপ্ত
সম্পত্তি।

দ্বাদশ ভাগ — বিত্ত, সম্পত্তি, সংবিদা আৰু বাদসমূহ — অনুচ্ছেদ ২৯৭-৩০০

প্রাদেশিক জলভাগৰ

বা মহাদেশীয় জলমগ্ন অর্থনৈতিক জন্মৰ ভিতৰত অবস্থিত মহাসাগৰত থকা সকলো ভূমি, খনিজ আৰু অন্যান্য

তীব্রভূমিৰ ভিতৰত

থকা মূল্যবান বস্তু

আৰু অনন্য

অর্থনৈতিক জন্মৰ

সম্পদৰাজি সংঘত

ন্যস্ত হ'ব।

বেপাৰ আদি কৰাৰ

ক্ষমতা।

১ [২৯৭] (১) প্রাদেশিক জলভাগৰ বা মহাদেশীয় জলমগ্ন তীব্রভূমিৰ বা অনন্য বা মহাদেশীয় জলমগ্ন অর্থনৈতিক জন্মৰ ভিতৰত অবস্থিত মহাসাগৰত থকা সকলো ভূমি, খনিজ আৰু অন্যান্য মূল্যবান বস্তু সংঘত ন্যস্ত হব আৰু সংঘৰ প্ৰয়োজনৰ বাবে ধাৰণ কৰা হ'ব।

(২) ভাৰতৰ অনন্য অর্থনৈতিক জন্মৰ আন সকলো সম্পদ ৰাজি সংঘত ন্যস্ত হব আৰু সংঘৰ প্ৰয়োজনৰ বাবে ধাৰণ কৰা হ'ব।

(৩) ভাৰতৰ প্রাদেশিক জলভাগৰ, মহাদেশীয় জলমগ্ন তীব্রভূমিৰ, অনন্য অর্থনৈতিক জন্মৰ আৰু আন আন সামুদ্রিক জন্মৰ পৰিসীমা সংসদৰ দ্বাৰা প্ৰণীত বিধিৰ দ্বাৰা বা অধীনত সময়ে সময়ে বিনিষ্ঠিত কৰাৰ দৰে হ'ব।]

২ [২৯৮] সংঘ আৰু প্ৰত্যেক ৰাজ্যৰ কাৰ্য্যপালিকা ক্ষমতা কোনো বেপাৰ বা কাৰবাৰ কৰিবলৈ আৰু যিকোনো প্ৰয়োজনৰ বাবে সম্পত্তি অৰ্জন, ধাৰণ আৰু বায়ন কৰিবলৈ আৰু সংবিদা কৰিবলৈ বিস্তৃত হ'ব :

পৰস্ত,—

(ক) সংঘৰ উক্ত কাৰ্য্যপালিকা ক্ষমতা, এনেবিলাক বেপাৰ বা কাৰবাৰ বা প্ৰয়োজন যেতিয়ালৈকে এনে নহয় যে সেইবিলাকৰ সমষ্টত সংসদে বিধি প্ৰণয়ন কৰিব পাৰে, তেতিয়ালৈকে প্ৰত্যেক ৰাজ্যতে ৰাজ্যৰ দ্বাৰা প্ৰণীত বিধিৰ অধীন হ'ব ; আৰু

(খ) প্ৰত্যেক ৰাজ্যৰ উক্ত কাৰ্য্যপালিকা ক্ষমতা, এনেবিলাক বেপাৰ বা কাৰবাৰ বা প্ৰয়োজন যেতিয়ালৈকে এনে নহয় যে সেইবিলাকৰ সমষ্টত ৰাজ্যৰ বিধান মণ্ডলে বিধি প্ৰণয়ন কৰিব পাৰে, তেতিয়ালৈকে সংসদৰ দ্বাৰা প্ৰণীত বিধিৰ অধীন হ'ব ।]

সংবিদা সমূহ।

২৯৯ (১) সংঘ বা কোনো এখন ৰাজ্যৰ কাৰ্য্যপালিকা ক্ষমতা প্ৰয়োগ কৰি কৰা সকলো সংবিদা যথাস্থিতি মতে ৰাষ্ট্রপতিৰ বা ৰাজ্যৰ ৰাজ্যপালৰ ^০ [* *] দ্বাৰা কৰা বুলি ব্যক্ত হ'ব আৰু সেই ক্ষমতা প্ৰয়োগ কৰি কৰা এনে সকলো সংবিদা আৰু সকলো সম্পত্তি হস্তান্তৰণ পত্ৰ ৰাষ্ট্রপতি বা ৰাজ্যপালৰ ^০ [* *] হৈ, এনে বাক্তিৰ দ্বাৰা আৰু এনে ৰীতিমতে সম্পাদিত কৰিব যিদৰেনেকি তেওঁলোকে নিৰ্দেশ দিয়ে বা প্ৰাধিকৃত কৰে।

(২) এই সংবিধানৰ প্ৰয়োজনৰ বাবে বা ভাৰত চৰকাৰৰ সম্পৰ্কত এতিয়ালৈকে বলৱৎ থকা কোনো অধিনিয়মৰ প্ৰয়োজনৰ বাবে প্ৰস্তুত কৰা আৰু সম্পাদন কৰা কোনো সংবিদা বা সম্পত্তি হস্তান্তৰণ পত্ৰৰ সমষ্টত বাষ্টৱপতি নতুৰা ৰাজ্যপাল ^১ [* *] কোনোৰেই বাক্তিগত ভাৱে দায়ী নহ'ব নাইবা তেওঁলোকৰ কোনো এজনৰ হৈ এনে সংবিদা বা সম্পত্তি হস্তান্তৰণ পত্ৰ প্ৰস্তুত বা সম্পাদন কৰা কোনো বাক্তি সেইবোৰৰ সমষ্টত বাক্তিগত ভাৱে দায়ী নহ'ব।

৩০০। (১) ভাৰত —সংঘ নামত ভাৰত চৰকাৰে বা ভাৰত চৰকাৰৰ বিৰুদ্ধে বাদ আনিব পাৰে আৰু ৰাজ্য চৰকাৰে বা ৰাজ্যচৰকাৰৰ বিৰুদ্ধে সেই ৰাজ্যৰ নামত বাদ আনিব পাৰে আৰু এই সংবিধানৰ দ্বাৰা প্ৰদত্ত ক্ষমতাৰ আধাৰত অধিনিয়মিত, সংসদৰ বা এনে ৰাজ্যৰ বিধান মণ্ডলৰ অধিনিয়মৰ দ্বাৰা কৰা হোৱা কোনো উপবৰ্জন সাপেক্ষে, নিজ নিজ বিষয় সম্পর্কত তেওঁলোকে বা তেওঁলোকৰ বিৰুদ্ধে এনে প্ৰকাৰে বাদ আনিব পাৰে যি প্ৰকাৰে অনুৰূপ কথাত, এই সংবিধানখন অধিনিয়মিত মোহোৱা হলে, ভাৰত উমিনিয়নে আৰু তৎস্থানীয় প্ৰদেশ সমূহে বা তৎস্থানীয় ভাৰতীয় ৰাজ্য সমূহে অথবা তেওঁলোকৰ বিৰুদ্ধে বাদ আনিলেহেতেন।

১। সংবিধান (চৰকাৰিংশ সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৭৬ৰ ধাৰা ১২ দ্বাৰা মূল অনুচ্ছেদ ২৯৭ৰ পৰিবৰ্ত্তে প্ৰতিষ্ঠাপিত (২৭-৫-৭৬ তাৰিখ পৰা)।

২। সংবিধান (সপ্তম সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৫৬ৰ ১০ ধাৰাৰ দ্বাৰা মূল ২৯৮ অনুচ্ছেদৰ পৰিবৰ্ত্তে প্ৰতিষ্ঠাপিত ।

৩। সংবিধান (সপ্তম সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৫৬ৰ ধাৰা ২৯ আৰু অনুসূচীৰ দ্বাৰা ‘ৰাজপুৰমুখ’ শব্দ সমূহ লোপ কৰা হৈছে।

৪। উপৰোক্ত অধিনিয়মৰ ধাৰা ২৯ আৰু অনুসূচীৰ দ্বাৰা ‘নতুৰা ৰাজপুৰমুখ’ শব্দসমূহ লোপ কৰা হৈছে।

বাদ আৰু
কাৰ্য্যবাহীসমূহ।

দ্বাদশ ভাগ- বিত্ত, সম্পত্তি, সংবিদা আৰু বাদসমূহ- অনুচ্ছেদ ৩০০-৩০০ ক

(২) যদি এই সংবিধানৰ প্ৰাৰম্ভণিত-

- (ক) এনে কোনো বিধিক কাৰ্যবাহী বিচাৰধীন হৈ থাকে য'তনেকি ভাৰতীয় ডমিনিয়ন পক্ষভুক্ত আছে, তেনেহলে সেই কাৰ্যবাহীত ডমিনিয়নৰ ঠাইত ভাৰত- সংঘ থকা বুলি গণ্য কৰা হব, আৰু
- (খ) এনে কোনো বিধিক কাৰ্যবাহী বিচাৰধীন হৈ থাকে য'ত নেকি কোনো প্ৰদেশ বা কোনো ভাৰতীয় ৰাজ্য পক্ষভুক্ত আছে তেনেহলে সেই কাৰ্যবাহীত প্ৰদেশ বা ভাৰতীয় ৰাজ্যৰ ঠাইত তৎস্থানীয় ৰাজ্য থকা বুলি গণ্য কৰা হব।

[চতুর্থ অধ্যায় - সম্পত্তিৰ অধিকাৰ

৩০০ ক। বিধিৰ প্ৰাধিকাৰৰ দ্বাৰা ব্যতিৰেকে কোনো ব্যক্তি তেওঁৰ সম্পত্তিৰ পৰা বঞ্চিত নহ'ব।

বিধিৰ প্ৰাধিকাৰৰ
দ্বাৰা ব্যতিৰেকে
কোনো ব্যক্তি
সম্পত্তিৰ পৰা বঞ্চিত
নহ'ব।

১। সংবিধান (চতুঃচতুৰ্ভিংশ সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৭৮ৰ ৩৪ ধাৰাৰ দ্বাৰা অন্তঃগ্রামীণ (২০-৬-৭৯ তাৰিখ পৰা)।